

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

HAZIRLAYAN

İRADƏ ALIYEVA

1317.02045

BAKÜ-2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKULTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

SOGUK SAVAS SONRASI ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Hazırlayan

İradə ALIYEVA

1317.02045

Tez Danışmanı

Aqil MEMMEDOV

BAKÜ-2017

ÖZET

Ortadoğu bölgesi gerek jeo-politik konumu gerekse de zengin fosil enerji kaynakları nedeniyle her zaman için dünyadaki büyük devletlerin güç mücadelesinin merkezinde yer almıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde ve iki savaş arası dönemde bölge, büyük ölçüde, dönemin önde gelen güçleri olan İngiltere ve Fransa'nın etkisindeydi. II. Dünya Savaşı'ndan bu ülkelerin tükenmiş bir şekilde çıkmaları ve Sovyet Rusya'nın anılan ülkelerin bıraktığı boşluğu doldurmak için harekete geçmesi gibi nedenlerle o döneme kadar izolasyonist bir politika uygulamakta olan ABD bölgeye doğrudan müdahil olmaya başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünyadaki tek süper güç haline gelen ABD bölgenin de en önemli aktörü olmuştur. Yürüttüğü politikalarla da bölge siyasetinin temel belirleyicisi konumundadır. Orta Doğu, tarihin başlangıcından bu yana sosyal, kültürel ve coğrafi özellikleri ile dünya üzerindeki imparatorlukların ve sömürgeci devletlerin dikkatini çeken bir bölge olmuştur. Birçok devlet, bulunduğu konum itibariyle kıtalar arası bir köprü vasfına sahip bu olduğunun anlaşılması ve endüstriyel gelişmelere bağlı olarak 20.yüzyılın başında dünyadaki egemen güçlerin gittikçe artan enerji ihtiyaçları önemli bir rol oynamaktadır. Bölgenin

kontrolünü elinde tutabilmek için savaşlar vermiş ve devletler arasında yine bu sebepten sayısız çatışmalar yaşanmıştır.

Bu tez çalışmasında, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Orta Doğu politikaları da değerlendirilmiştir. ABD, Orta Doğu politikasını İsrail'in ve bölgeye yerleştirdiği askeri varlığının güvenliği üzerine kurgulamaktadır. ABD, Irak'ın istikrarı ve İran'ın nükleer silahlara sahip olmasının engellenmesi konusunu da bölgeye yönelik politikalarında en önemli başarı kriteri olarak kabul etmektedir.

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	i
ÖZET.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I:

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI

1.1.ORTADOĞU'NUN TARİHİ.....	6
1.2.ORTADOĞU'NUN JEOSTRATEJİK VE JEOPOLİTİK KONUMU.....	9
1.3.ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASININ TEMEL HEDEFLERİ.....	12
1.3.1.ABD'nin Ortadoğu'ya Yönelik Ekonomik , Stratejik ve Politik Çıkarları.....	14
1.4.ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASININ KISA TARİHİ.....	16
1.4.1.Truman Doktrini.....	17
1.4.2.Eisenhower Doktrini.....	19

BÖLÜM II:

SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI

2.1.SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	21
2.2.11 EYLÜL SONRASI ABD’NİN YENİ ORTADOĞU POLİTİKASI.....	30
2.2.1. Bush Doktrini.....	37
2.2.2.ABD’nin Afganistan Müdahalesi.....	43
2.2.3.İkinci Irak Müdahalesi 2003.....	52
2.4.BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ.....	56

BÖLÜM III:

3.1.OBAMA DÖNEMİ ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	57
3.1.1.2010 ve 2015 ABD Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi ve ABD Dış Politikası.....	64
3.1.2.Arap Baharı ve ABD Dış Politikası.....	70
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR.....	81

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NAFTA	:Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Anlaşması
PENTAGON	:Amerika Savunma Bakanlığı
OPEC	:Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB	: Sovyetler Birliği
s,ss	:sayfa,sayfalar
APEC	:Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
TDÖ	:Ticaret Örgütü
GOP	: Genişletilmiş Ortadoğu Projesi
FKÖ	: Filistin Kuruluş Örgütü
CIA	: Merkezi İstikbarat Teşkilatı

GİRİŞ

Orta Doğu bölgesi dinsel, tarihsel, ekonomik olarak çok önemli bir konuma sahip aynı zamanda jeopolitik olarak da çok önemli bir coğrafyada yer almaktadır. Bu nedenlerden dolayı Orta Doğu bölgesine tarihin her zaman diliminde ilgi hep çok büyük olmuştur. Farklı kültürlerin, dinlerin, dillerin, medeniyetlerin, antik çağdan günümüze süregelen izlerinin bulunduğu yer, halen sosyologların, coğrafyacıların, siyaset bilimcilerin ve daha nice dallardan araştırmacıların ilgilerini çekmektedir. Çok karmaşık aynı zamanda kültürel, sosyal, tarihsel olarak çok zengin bir yapıya sahip bölge, uluslararası arenada önemli roller oynamak isteyen devletlerin hep ilgi odağı olmuştur.

Ekonomik anlamda da bu bölgenin hayati bir önem taşıması, dünya petrol rezervlerinin %80'inin, doğal gaz rezervlerinin ise yaklaşık %50'sinin bu bölgede olmasından kaynaklanmaktadır. 1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte ABD kendisini uluslararası sistemde bir anda tek güç olarak hissetmeye başlamıştır. Bu dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı çıkan ABD, en büyük desteği yine, Turgut Özal'ın deyimiyile "bir koyup üç almayı" hedefleyen Türkiye'den almıştır. 1993-2001 yıllarında Bill Clinton döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde yakalanan istikrar ve işbirliği ortamı, Cumhuriyetçi lider George W. Bush'un Başkan seçilmesi ve 11 Eylül 2001 yılında yaşanan terör saldırıları sonrasında bozulmaya başlamıştır.

11 Eylül 2001'de tarihinin en ağır terör saldırısına uğrayan ABD, Ortadoğu'dan kaynaklandığını ileri sürdüğü teröre karşı savaş açmıştır. Teröre karşı savaşta yanında olmayanların da teröristlerle işbirliği yapmış olacağını ileri sürmüştü; bu çerçevede Afganistan ve

Irak'a müdahaleler gerçekleştirmiş; aynı bağlamda Suriye ve İnan'ı da tehdit etmiştir. Terörizmin bu bölgedeki insan hakları ve demokrasi açığından kaynaklandığını iddia eden ABD, bu bölgede demokrasiyi yerleştireceğini düşündüğü Büyük Ortadoğu Projesini gündeme getirmiştir. ABD'nin ülke olarak Ortadoğu'ya yönelik bir politika oluşturması II. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme rastlamaktadır. II. Dünya Savaşı'nı takiben dünyanın SSCB ve ABD'nin önderliğinde ideolojik temelli iki kutuplu bir hal alması ve savaş sonrasında SSCB'nin Ortadoğu bölgesindeki ağırlığını artırmaya başlaması ve iki savaş arası dönemde bölgenin esas oyuncularını olan İngiltere ve Fransa'nın II. Dünya Savaşı'ndan zayıflayarak çıkmaları dolayısıyla bölgede g boşluğunun oluşması gibi nedenler, birazda kendiliğinden, ABD'yi Ortadoğu politikasının içerisine çekmiştir. Ortadoğu'nun dünya petrol rezervlerinin % 60'dan fazlasına ve doğalgaz rezervlerinin ise yaklaşık olarak % 35'ine sahip stratejik bir bölge olması, blok liderleri olan SSCB ve ABD'nin bölge üzerinde hakimiyet yarışına girişmesinin temel gerekçesidir. Bölge zerindeki mücadele Soğuk Savaş sonrası dönemde, SSCB'nin dağılıp, ABD'nin dünyadaki tek süper güç olarak kalmasından sonra da devam etmiştir. SSCB'nin dağıldığı 1991 sonu ile 11 Eylül olaylarının gerçekleştiği 2001 yılına kadar ABD, tek süper güç olarak kalmasına da paralel olarak, özellikle Irak'ın Kuveyt'i işgalinde de görüldüğü üzere, bölgede önemli bir hegemonya kurmuştur, ancak bölgedeki aktivitelerinde şeklen de olsa, bölge devletleri ile uluslararası örgütlerin desteğini almaya zen göstermiştir. Diğer taraftan 11 Eylül olayları, ABD'nin bölgeye yönelik politikasını sertleştirmiş ve özelikle 2003 yılında Irak'ın işgalinde de görülebileceği üzere, ABD tek taraflı olarak (bölge ülkelerinin ya da uluslararası örgütlerin desteğini aramadan) bölgedeki olaylara müdahale etmiş ve terörizmin kaynağı

olarak gördüğü bölgedeki otoriter rejimleri gerekirse zor kullanarak demokratikleştirme politikası gütmüştür. Ancak uygulanan bu politikanın bölgede ABD'nin inandırıcılığını azaltması (yani yumuşak gücünü aşındırması), ABD'ye ekonomik ve askeri olarak zarar vermesi, dünya sahnesine Rusya, Çin vb. gibi büyük güçlerin çıkmaya başlaması ve demokrasinin güç yoluyla promosyonu politikasının Ortadoğu'da köktenci akımları tetiklemesi gibi nedenlerle ABD bu politikasından, özellikle 2009 yılında Başkanlığa Barack Obama'nın seçilmesiyle, vazgeçti. Başkan Obama, Bush döneminde uygulanan politikaların neden olduğu sakıncalar nedeniyle, bölgede ABD'nin yumuşak gücünü aşındıran ve köktenci akımları güçlendiren demokrasinin promosyonu politikasından vazgeçerek, ABD'nin güvenliğini önceleyecek daha pragmatik ve çok-terafli istikrar politikalarını uygulamaya koymuştur.

BÖLÜM I: ORTADOĞU'NUN ABD AÇISINDAN ÖNEMİ

1.1.ORTADOĞU'NUN TARİHİ

Bugün adını verdiğimiz bölge, Hıristiyanlık çağının başlangıcında, iki büyük imparatorluk arasında, bölgenin yazılı tarihinin binlerce yılında, ne ilk ne de son olarak, paylaşılabilen bir yerdi. Boğaziçi'nden Nil deltasına kadar uzanan Doğu Akdeniz kıyısındaki ülkeleri içine alan batı yarısının tamamı Roma İmparatorluğu'nun bir parçası durumuna gelmişti. Bu bölgenin eski uygarlıkları yıkılmış ve eski kentleri Roma valilerinin ya da yerli kukla prenslerin yöntemine girmişti. Bölgenin doğu yarısı, önce Yunanlılar'ın, sonra da Romalılar'ın "Pers İmparatorluğu", orada yaşayan halkın ise İran olarak adlandırdığı başka bir büyük imparatorluğa aitti.

Bölgenin siyasi haritası, hem dış görünüşü hem de temsil ettiği gerçeklik açısından, bugün olduğundan çok farklıydı. Ülkelerin adları gibi, üzerinde buldukları toprakları da günümüzdekinden çok farklıydı. Bu ülkelerde yaşayan insanların çoğu bugün oralarda yaşayanlardan farklı diller konuşmuş ve farklı dinleri benimsemişlerdi.

Pers-Roma imparatorluklarının rekabet ve egemenliklerinin sürdüğü çağda, kuzeydoğu Afrika ve güneybatı Asya haritası da, Roma, Makedonya ve Pers imparatorluklarının egemenlikleri altına

girmeden çok daha önce, güçlü komşuları tarafından asimile olan eski Ortadoğu imparatorlukları ve kültürleri zamanındakinden çok farklıydı (Lewis, 1995:23).

Ortadoğu kavramı tarih boyunca 20.yüzyıla kadar kullanılmamış kavramdır. Anadolu, Mezopotamya isimleri ile kıyaslandığında Ortadoğunun yapay, üretilmiş bir kavram olduğu söylenebilir. Ortadoğu denen bölge aslında önce İngiliz, ardından Amerikan Çıkar Bölgesi anlamına gelir (Altun, 2014:2).

Ortadoğu, Doğu ile Batıyı, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu, Rusya ile sıcak denizleri birbirine bağlayan aynı zamanda Doğu ile Batı arasındaki bütün ticari ve kültürel bağlantıların yapıldığı bölgedir. Yeryüzünün en önemli kara ve su yollarını kumanda etmesinin kendisine kazandırdığı eşsiz jeopolitik değer, Ortadoğu'yu tarihin ilk dönemlerinden bu yana dünya egemenliği peşinde koşan güçlerin birincil hedefi haline getirmiştir. Kara Altın olarak tanımlanan petrolün 20.yüzyılın ilk yarısından itibaren değer kazanmasıyla Ortadoğu'nun dolayısıyla buradan geçen deniz ve kara yollarının stratejik önemi dünyanın hiçbir yeriyle kıyaslanmayacak derecede artırmıştır (Sakin, 2014:3).

ABD, İngiltere, Fransa gibi batılı devletler, Ortadoğuda'da misyonerlik, çalışmalarının ardından ticari, siyasi ve askeri harekatlara giriştiler. Hint ve İran körfezine ulaşan denizyolu ticaretini kontrol altına almak için, Osmanlı sınırları dışında kalan Arap yarımadasının kıyılarına yerleşmeye başladılar.

Osmanlı imparatorluğunun zayıflamasını fırsat bilen İngilizler 1878’ de Mısır’ı, 1887’de Kıbrıs adasını ele geçirdiler. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı’ndan önce özellikle savaş yıllarında, Arap Ortadoğu’sunda yaptığı bu askeri hareketin yanında, geniş ölçüde siyasi manevralar yapmıştır.

Bu faaliyetlerin en önemlileri şunlardır.

1.Osmanlı İmparatorluğu içinde, Hicaz’da hüküm süren Haşimi ailesine mensup Şerif Hüseyin bin Abdullah vasıtasıyla, Kahire’de İngiltere Yüksek Komiseri Lord Kildersnel ile temasa geçilmiştir.Savaşlar sırasında İngilizlerle Arapların Türklere karşı bir isyana girişmelerini ve böylece de İngiliz kuvvetlerine yardımcı olmaları şartıyla, Hüseyin bin Abdullah’a Büyük Arap Krallığı’nın tahtını vaat etmişlerdir.

2.1916’da İngiltere, müttefiki olan Fransa ile bir antlaşma imzaladı. Buna göre Ortadoğu’nun merkezi kısımları, bazı bölgelere ayrılıyordu. Lübnan ve Suriye’yi oluşturan Mavi Bölge; Fransa’ya, Filistin, Ürdün ve Irak’ı içine alan Kırmızı Bölge; İngiltere’ye veriliyordu.

3.Birinci Dünya Savaşı’ndan önce T.H.Lawrence, Ocak 1915’de, ülkesine yazdığı özel mektupta; “Suriye açısından esas düşman Türkiye değil, Fransa’dır”.

4.Dünya Siyonist Konseyinde belirlenen siyaset Haim Weizmann tarafından geniş ölçüde yayılmaya başlanmıştır. İngiltere, Kasım 1917’de verdiği cevapta, Filistin’de Yahudi merkezinin kurulmasını kabul etmişlerdir. Balfour Deklarasyonu adı ile bilinen İsrail’in kurulmasında ilk ciddi adım atılmış oluyor.

5.Ortadoğu siyasetinde, önemli rol oynayan bir etkende petroldür. Batılı ülkeler, 1960'lı yıllardan sonra, petrol çıkartmak için, bölge ülkelerini birbirine düşürmeye başladılar. Bunların en önemlileri, İran-İrak Savaşı ve Kuveyt krizidir.

6.Ortadoğu'nun yakın tarihinde, meydana gelen en büyük siyasi ve askeri olay,İran-İrak Savaşı ile Körfez Krizidir (Altun, 2014:8).

1.2 ORTADOĞU'NUN JEOSTRATEJİK VE JEOPOLİTİK KONUMU

Devletlerin buldukları bölgenin coğrafi durumu, doğal su alanları, iklim gibi şartların askeri açıdan taşıdığı öneme jeostrateji denilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen Amerikan jeopolitiği açısından, batıda Atlantik Okyanusu'ndan doğuda Orta Asya'ya kadar uzanmakta, Pakistan ve Afganistan'ı kapsayarak, kuzeyde Transkafkaslara dayanmakta, güneyde Kızıldeniz ve Basra Körfezini içine alarak Hint Okyanusu'na kadar uzanmıştır.

Ortadoğu Dünya Adası'nın tam merkezinde her üç kıtanın bağlantı bölgesi ve her üç kıtaya açılımı olan bir konuma sahiptir.

Ortadoğu'nun jeostratejik değerleri;

- 1.Dünya da bilinen petrol rezervlerinin%65'i bu bölgededir.
- 2.Üç kıtayı birleştiren kara ve demiryollarının düğüm noktasıdır.
- 3.Deniz ticaret yolları ve geçitlerin büyük kısmını kontrol eder.

4.Tarihin en zengin kültür hazinelerine sahiptir.

5.Tek Tanrıya inanan dinlerin doğduğu bölgedir.

General Eisenhower bölgeyle ilgili şunları söylüyor.“Yalnız coğrafya bakımından bile dünyada, stratejik yönden Ortadoğu'dan daha önemli bölge yoktur. Bütün gücümüz ve araçlarımızla örgütlenme yeteneğimizden, sevk ve idarelerimizden faydalanarak Ortadoğu'yu kazanmak zorundayız”.

Ortadoğunun dünya tarihine sunduğu tek istikrar istikrarsızlıktır (Eliçalışkan, coğrafya.gen.tr./siyasi/jeopolitik/ortadoğu.htm).

Ortadoğu'nun jeostratejik konumu ile alakalı Ahmet Davutoğlu şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur; “Bugün Ortadoğu olarak isimlendirilen bölge, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana bir yandan insanoğlunun meydana getirdiği medeniyetlerin beşiği olmuş ,diğer taraftan dünyanın diğer bölgelerinde gelişen medeniyetlerin yayılmasında kavşak noktası teşkil etmiştir. Bölgenin dünya ulaşımındaki önemi Doğu ve Batı arasında sadece ticari malların değil, aynı zamanda kültürlerin, inançların ve medeniyetlerin transferinin de bu bölge içinde gerçekleşmesini sağlamıştır” (Erdinmez, 2005:16-17).

Yeryüzünün çok yönlü araştırılması demek olan jeopolitik aynı zamanda Siyasi Coğrafya ile büyük ölçüde benzerlik gösterir. Profesör Friedrich Ratzel (1844-1904) diyor ki; “Devlet, bir hücreden meydana gelen bir organizmadır. Devlet , gelişme ve yayılmayı arzu eder.Devletin yayılmacı politikası , ilkel ve küçük devletlere dışarıdan istila yoluyla mümkün olur”.

Bu küçük gezegende, sadece bir büyük devlet için gerekli yer mevcuttur. Halford Mackinder dünya savaşlarının çıkışına yol açan ve yaklaşık 12 milyondan fazla insanın öldürülmesine sebep olan ‘‘Kara Hakimiyet Teorisini’’ ortaya atmıştır. Mackinder teori oluşturan görüşünü şu şekilde geliştirmiştir. Doğu Avrupa’ya hükmeden bir devlet Heartland’a hakim olur . Heartland’a hükmeden ise öncelikle İç-Kenar Hilale’ya da Rimland’a hükmeder. Sonra da Dış-Kenar Hilale yani bütün dünyaya hakim olur.

Asya kıtasında değişik ve kompleks bir yapıya sahip olan Ortadoğu genelde jeomorfolojik yapı bakımından yüksek saha kıvrımlı bölge, ara bölge alçak saha eski kıta bloğu olmak üzere 3 büyük uniteye ayrılır (Altun,2014:8-11).

Ortadoğu bölgesi jeopolitik ve jeoekonomik bakımdan dünyanın önemli bölgelerinden biridir. Ortadoğu’ ya farklı kılan en önemli özellikleri zengin yeraltı kaynakları ve tek Tanrı’ya inananların doğduğu bir bölge olmasıdır. Ortadoğu çeşitli uygarlıkların ortaya çıktığı değişik sosyo- kültürlerin kaynaştığı, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney, gelişmiş veya az gelişmiş halkların buluşmasından dolayı çatışmaların ve uyuşmazlıkların hiç eksik olmadığı bir bölgedir. Aynı zamanda Ortadoğu bölgesi Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleştiği, Boğazlar vasıtasıyla Karadeniz’i Akdeniz’e, Süveyş Kanalı ile her iki denizi Hint Okyanusu’na bağlayan stratejik konumuyla bu önemini hissettirmektedir. Tarihsel süreç açısından bakıldığında Ortadoğu’nun bu jeopolitik ve jeoekonomik önemi ve yeraltı

zenginliklerini kendi halkından ziyade bölge dışı aktörlerin adeta ilgi odağı olmuştur (Altun, 2014:1).

1.3. ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASININ TEMEL HEDEFLERİ

Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu bölgesinde yönelmesi Birinci Dünya Savaş’ına kadar fazla gelişme göstermeden ilerlemiştir. İkinci Dünya Savaşı ile bölgede daha çok etkili olmaya çalışmıştır ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla da izlediği politika “terörle mücadele” şeklinde devam etmiştir.

Amerikanın Ortadoğu üzerindeki hedefleri genel olarak incelenebilir. Graham Fuuller ’in “The Future of Political Islam” kitabında Amerikanın Ortadoğu üzerindeki hedeflerini beş madde ile belirtmiştir.

1.Bölgede İsrail’in güvenliğini sağlamak ,

2. Kitle imha silahlarının dağılımını önlemek ,

3.Enerji akışını Batı’ya düzgün şekilde aktarmak ,

4. Terörizme karşı mücadele etmek ,

5. Bölgede herhangi bir egemen gücün olmasını engellemek (Öztoprak, [akademikperspektif.com/2012/02/18/abdnin ortadoğu politikası](http://akademikperspektif.com/2012/02/18/abdnin_ortadoğu_politikası)).

ABD Ortadoğu’da birbiriyle çatışan, örtüşen veya tutarsız olan çok yönlü ekonomik, siyasi ve stratejik çıkarlara sahiptir.

Ayrıca her tür Amerikan çıkarlarının karışımı zaman içerisinde, yönetimlerin ve bireysel aktörlerin yaklaşımları çerçevesinde değişmiştir. Bölgeye yönelik Amerikan hedefleri şu şekilde özetlenebilir:

1.Sovyet yayılmacılığını Ortadoğu'da sınırlandırmak ve bu ülkeyi diplomatik oyunları dışında tutmak.

2.Ortadoğu'daki temel petrol yataklarının dost ellerde kalmasını, bölge petrolünün ucuz ve istikrarlı fiyatlarda Batı'ya kesintisiz ulaşmasını ve petro-dolarların Amerikan ekonomik sisteminin çıkarına olacak şekilde geri- dönmesini sağlamak.

3.İsrail'in güvenliğini, bölgedeki askeri üstünlüğünü ve düşman güçlere karşı hareket özgürlüğünü korumak.

4.Ortadoğu'da ılımlı ve Amerikan yanlısı hükümetlerin temsil ettiği statükoyu korumak.

5.Enerji güvenliği, İsrail'in güvenliği ve Batı yanlısı statüko bakımında sorun oluşturabilecek devrimci, milliyetçi eğilimlere karşı koymak ve İslami köktenciliğin yayılmasını önlemek.

6.Müslüman ve Arap ülkeleri arasında birliğin ve koordinasyonun sağlanmasını önlemek (Uslu, Gözen, Çakmak, 2014:165).

1.3.1.ABD'nin Ortadoğu'ya Yönelik Ekonomik, Stratejik ve Politik Çıkarları.

Ortadoğu bölgesi başta petrole ilişkin çıkarlar olmak üzere genel olarak ekonomik çıkarların kesiştiği bir coğrafya olmakla

birlikte, aynı zamanda stratejik açıdan da önemli bir bölgedir. Dolayısıyla Batı'nın çıkarlarını tehdit eden bir gücün bölgeyi denetimine ve hegemonyası altına almasını önlemeye çalışmaktadır (Sander, 2000:213).

Dünayada kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin en fazla bulunduğu bölge Türkiye'nin komşuları İran ve Irak'da yer aldığı Ortadoğu olduğu belirlendi. Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü(OPEC) tarafından yayımlanan yıllık istatistik bülteninden derlenen verilere göre, 2015'te dünyada toplam kanıtlanmış doğalgaz rezerv miktarı 201 trilyon 966 milyar metreküp olarak hesaplandı. Dünyada kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin en fazla olduğu bölge ise Ortadoğu, İran, Irak, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arapistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin yer aldığı bölgenin 79 trilyon 430 milyar metreküp toplam kanıtlanmış doğalgaz rezervi bulunuyor. İranın 33 trilyon 500 milyar metreküplük kanıtlanmış rezervle bölge birincisi olduğu tabloda Katar 24 trilyon 299 milyar metreküple ikinci sırada yer aldı

(Şimşek,<http://enerjienstitusu.com/2016/07/05/dunyadakanitlanmidogalgaz-rezervlerinin-en-fazla-bulundugu-bolge-ortadogu>),).

Dünyada petrol rezervlerinin %65'ne ve doğalgaz kaynaklarının %35'ne sahip olan Ortadoğu ABD için çok önemlidir. Petrol rezervlerinin büyük bölümünü içinde barındıran Ortadoğu ABD için uzun dönemde önemini sürdürecektir bir bölgedir ve buradaki enerji kaynaklarına ulaşmak ABD'nin yaşamsal çıkarlarından biridir. ABD'nin Ortadoğu ve Körfez ülkelerine yönelik politikasının temel amacı bu bölgede kendi çıkarlarına tehdit oluşturabilecek ülkelerin

ortaya çıkma şansını azaltmaktadır. ABD petrol kaynaklarına kolayca ulaşabilmek için Irak'ı işgal ederek Basra Körfezi'ni Afganistan'ı işgal ederek Hazar Havzası'nı kontrol altına almıştır. ABD Savunma Bakanı Mc Namara, 1967 yılında Temsilciler Meclisi Dış İşler Komitesi'nde şöyle diyordu: “Ortadoğu taşıdığı önem nedeniyle ABD açısından önemlidir. Bu bölge siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarımızın birleştiği kavşaktır ve Ortadoğu petrolü Batı için yaşamsal önemdedir” (Baburoğlu, gerçekgündem.com. ABD'nin ortadoğu stratejisi).

ABD'nin Ortadoğu politikasının temelinde iki ana saik vardır. Bunlardan birincisi Ortadoğu'nun enerji kaynaklarının kesintisiz bir şekilde Batı pazarlarına akmasıdır. İkincisi ise İsrail devletinin korunması ve güvenliğinin garanti altına alınmasıdır. Bu iki temel güvenlikçi siyaset farklı dönemlerde ve jeopolitik konjüktürde taktiksel değişikliğe uğramış olsada öz itibariyle ABD'nin Ortadoğu politikasının bel kemiğini oluşturmaktadır. Bu iki saikin yanında İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde İngiltere'nin yerine dünya jandarmalığını ve liberal Batı dünaysının liderliğini üstlenen ABD için Ortadoğu, Komünist Rusya'nın zengin petrol kaynaklarının olduğu ve Süveyş kanalı gibi jeostratejik geçitlerin bulunduğu bölgeye Batı bloğunun güvenliği için hayati bulmuştur. ABD Ortadoğu'nun kalbinde Arapların ve Müslümanların aleyhine Yahudi devletini yaşatmak ve genişletmek adına bölgede Arap-İsrail çatışmasını minimize edecek kalkışmaları önleyecek aile rejimlerin iktidarda kalmasını olmazsa olmaz görmüştür. Çünkü ABD için İsrail'in güvenliği aynı zamanda kendi güvenliği

demektir(Acaz,<http://www.star.com.tr/acik-gorus/abdnin-ortadogu-politikasi-degisen-cografya-degismeyen-siyaset-haber-1090447/>).

1.4.ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASININ KISA TARİHİ

19. yüzyıl sonunda 20. Yüzyıl başında Amerika’nın etkisini Doğu’ya yayma çabası, Doğu’nun halklarına Hıristiyanlığı ve uygarlığı götürme arzusuna dayanmaktaydı. ABD aydınlanmayı ve Tanrı’nın sözlerini kendisine göre karanlığa gömülmüş olan topraklara götürecekti. 1880-1920 yılları arasında Doğu Avrupa’dan ABD’ye 3 milyon Yahudi göç etmiş, sahip oldukları oy potansiyeli ve mali güçle Amerikan politikasında etkili olmaya başladılar. İnançlı bir Hıristiyan olan Woodrow Wilson için de Yahudilerin Filistin’e dönmesi İncil’de belirtilen vaatlerin yerine getirilmesinden ibaret normal bir durumdu. Wilson, demokratik Siyonizm’in sözde “Osmanlı despoitzminin” yerine geçmesi ve Yahudiler için Filistin’de bir yurt yaratılması fikrine oldukça sıcak bakıyordu. ABD Ortadoğu petrolüyle 1920’lerin sonunda ilgilenmeye başladı. 1928 yılında İngiltere ve Fransa, Amerikan firmalarının eski Osmanlı topraklarındaki petrol ayrıcalıklarını kontrol eden konsorsiyuma katılmasına izin verdi. Standart Oil 1933’te Suudi Arapistanda petrol ayrıcalığı elde etti. Amerikan Dışişleri Bakanlığı ABD’nin Suudi ailesiyle iyi ilişkiler kurmasını önerdi, Roosevelt bu öneriyi olumlu bulup uygulamaya koydu. Amerikanlar İkinci Dünya Savaşı sırasında modern savaş imkanlarına sahip olmada ve devam ettirmede petrolün önemini gördüler. Savaş sırasında ve sonrasında ABD müttefiklerine petrol akışının durması olasılığı karşısında hassasiyet gösterdiler (Uslu, Gözen, Çakmak,2014:170-171).

1.4.1 Truman Doktrini

Yalta Konferansı'nın arkasından Sovyetler Birliği 19 Mart 1945 tarihinde 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı'nı feshetmiştir.Yeni bir anlaşmanın tarafların görüşmeleri sürerken, 7 haziran 1945'deki Molotov-Sarper görüşmesinde SSCB'nin Türkiye'den toprak talep etmesi gündeme gelmiştir ki, bu gelişmeler kendi menfaatleri doğrultusunda ABD'nin dikkatini çekmiştir.1947 Şubatında New-York Post gazetesinde çıkan “Ruslar Boğazları değil , Türkiye'yi istiyorlar” başlıklı haber de biraz Amerika'da yaşanan bu değişim içerisinde Türkiye'ye yönelik ilgiye bir örnek teşkil etmekteydi (Malkoç, 2006:89-90).

Savaş sonrasında ekonomik olarak iyice bunalıma giren Türkiye, devletin hazinesinde olan parayı olan Sovyet saldırısına karşı bir kenarda tutmakta ve dış kredilerden faydalanmak istemekteydi. O dönemde Sovyet-Türk ilişkilerin bozulduğu ve İngilterenin de savaşın ağır şartlarında ekonomik ve askeri anlamda düşünülünce Türkiye'nin dış borçlanmaya gideceği tek ülke kalmaktaydı:ABD. Savaşın bitiminden hemen sonra Türkiye sarsılan ekonomisini düzeltmek amacıyla ABD'den 300 milyon \$ kredi istemiştir. Fakat ABD bu isteği geri çevirmiş, bundan yaklaşık 1 yıl sonra Ekim 1946'da Türkiye'ye 5 yıl vadeli %4 faizli 25-50 milyon \$ kredi açacağını bildirmiştir.

21 Şubat 1947'de İngiltere, ABD ile görüşme yapmış bundan böyle Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı askeri ve ekonomik yardımları yapamayacağını bildirmiştir. ABD başkanı Truman 12 Mart 1947'de kendi adını taşıyan doktrini Kongre'de yaptığı konuşma sırasında ilan etmiştir. Konuşmada dünyanın iki zıt kutupa ayrıldığını

belirten Truman, özgürlüğün koruyucusu olarak ABD'nin seçilmiş ülke olduğunu vurgulamıştır. Doktrin konuşmasının büyük bölümünü Yunanistan üzerine olmuştur. Akdeniz'de komunist bir devletin varlığının, çevre ülkeleri de etkileyeceğinden korkan ABD Truman Doktrini'nin ana hedefi olarak Yunanistan'ı belirlemiştir. Türkiye'de ABD için önemlidir fakat ikinci konumdadır. Başkan konuşmasında Kongre'ye 3 teklif sunmuştur:

1. Türkiye ve Yunanistan'a yardım amacıyla 30 Haziran 1948'e kadar geçerli olmak şartıyla 400 milyon \$ bütçe,

2. Yunanistan ve Türkiye'ye sivil ve askeri Amerikan personelinin gönderilmesi,

3. Seçilecek Türk ve Yunan personelin ABD'de eğitilmesi.

ABD Truman Doktrini ile resmen Soğuk Savaşı başlatmıştır (Malkoç, 2006:89-91).

1.4.2. Eisenhower Doktrini

1952 senesinde, Cumhuriyetçi Partiden Dwight Eisenhower, ABD'nin yeni başkanı seçildi. Cumhuriyetçiler, Demokratların tahdit politikasına karşı meydan okudular ve Amerikan halkının istekleri doğrultusunda dünya meselelerinde yeni ve cesur adımlar atılmasının önemli olduğunu vurguladılar. Amerikan stratejisinde ilk amaç, iki tecrit alanının, Ortadoğu ulusalcılığıyla Sovyetler Birliği'nin buluşması ve böylece iki tecridin birden kırılmasının önü mutlaka kesilmesiydi. İkinci olarak bölge petrolünün Avrupa'ya akması ve Batı tarafından denetimin sürdürülmesi, Sovyet Blok'una da

kapalı tutulması değişmemeliydi. Üçüncü olarak Batıcı ülke, rejim ve kesimler cesaretlendirilmeli, güçlendirilmeli, Amerikan desteğine olan güvenlerini yitirmemeliydiler.

5 Ocak 1957'de Eisenhower, yaptığı bir konuşmayla, Kongre'de yönetime Ortadoğu'ya askeri ve ekonomik yardımda ve gerekirse askeri müdahalede bulunma yetkisi veren bir yasa çıkarılmasını istedi. Bu yetkiyi talep nedenleri şunlardı:

1.Süveyş Kanalı'nı ve Arap petrollerini ele geçirerek Ortadoğu'da siyasi kontrolü ele geçirmeyi düşünen Sovyet Rusya'nın teşebbüslerini engellemek,

2.Ortadoğu ülkelerinin ekonomik sıkıntılarını gidermelerine yardımcı olmak,

3.Komünizmin hegemonyası hakkında Arap ülkelerini bilgilendirmek,

4.Arapların komünizme karşı koymalarına yardım etmek istemesi,

Eisenhower Doktrini adını alacak yasa tasarısı, mart başında Kongre tarafından bazı küçük değişikliklerle kabul edildi ve 7 Mart'ta Başkan tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi (Oruc, 2013:22-23).

BÖLÜM II: SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI

2.1.SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Soğuk Savaş sonrası ABD, “Büyük Tasarım” diye adlandırdığı ve dünya sistemindeki tüm ülkelerde Serbest Piyasa Ekonomisine bağlı, liberal değerleri benimsemiş parlamentar demokratik siyasal modelin hakim kılınmasını içeren bir hareket benimsemiştir. Bu söylem ABD’nin Soğuk Savaş sonrası uyguladığı politikalarda da açıkça görülmektedir. ABD’nin tek super güç olduğu Soğuk Savaş sonrası dünya sistemi, ekonomik ve siyasal açıdan çok kutuplu, askeri açıdan ise tek kutuplu bir şekil almış durumdadır. Batı dünyası Soğuk Savaş yılların da tüm kötülüklerin kaynağında Sovyet ideolojisini görmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise bu durumdan çok daha farklı olarak özellikle Ortadoğu ve Balkanlar ekonomik ve askeri açıdan çözülmemiş sınır sorunları ve dinsel fanatizm gibi sürekli olaylarla sürekli savaş halinde olmuştur. ABD Soğuk Savaş yıllarında devletleri, Sovyet ideolojisinden duydukları korku nedeni ile korumak ve demokratik bir yapı vaadiyle kendi etrafında toplamış ve onları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmiştir.

1991’de Sovyetler Birliği’nin çökmesi bir dönüm noktasıdır. Bu çöküş yoğun ideolojik rekabetin damgasını vurduğu uzun dönemi kapsamış ve devletlerarası ilişkilerin yeniden düzenlenmesini gündeme getirmiştir. Eski devletlerarası

yapıların yıkılması benzer şekilde jeopolitik yapılarında çözdü. Kitle iletişiminin yeni aygıtlarıyla dikkatleri üzerine çekilen dünya çapındaki belirsizlikleri körükledi ve toptan üretimin küresel araçları kadar dünyadaki kitle imha araçlarının gelişimini de derinden etkiledi.

Öncü güç olarak Birleşik Devletler'in yer aldığı Batı, bu mücadelenin galibiydi. Pek çok Batılı, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın sona ermesini büyük bir sevinçle karşıladı. 1990'da uluslararası gelişmeleri izleyen Batılı gözlemciler, liberal gözlemciler, liberal-demokratik Batının zaferini ilan ederek silahların önemli ölçüde azaltılacağı, barış ve refah dönemi yolunun açıldığı iddiasında bulundular ve ütopyacı teorileri gündeme getirdiler (Kurt, 2014:172).

Irak-İran savaşı sırasında Batı dünyasının tamamı Arap dünyasının büyük çoğunluğu, Sovyet Rusya ve sosyalist ülkeler, Irak'ı desteklemişlerdir. Çünkü 1979 Şubatında İran'da kurulan teokratik, Şii ve İslami radikal rejimin, daha ilk günden bütün komşularına devrimci ihracı çabasına girmesi büyük endişe yaratmıştır. Savaşı her iki tarafta kazanmamış ise de savaşın sonunda İran tehlikesinin ortadan kalktığı bir gerçektir. Ne varki bir İran tehlikesi ortadan kalkarken, hiç kimse bir Irak tehlikesinin ortaya çıkabileceğini düşünmemiştir. Soğuk Savaş sonrası bölgesel başlayan ama daha sonra küresel bir boyut alan en önemli gelişme Irak'ın Küveyt'e saldırısıdır. Burada akla gelen ilk soru Saddam'ın Küveyt'i neden işgal ettiği ve ne düşünceleri olduğudur. Saddamın en başta Soğuk Savaş sonrası

gelişmelerini kendi üzerindeki denetleyici faktörün kalkması şeklinde yorumlamıştır. Bir diğer sebep ise İran-İrak savaşı sırasında Kuveyt, Suudi Arapistan gibi ülkeler Irak'a yüklü miktarda para vermişlerdi ama 1988'de savaş bitince bu paraları geri istemişler ve Saddam da paraların geri istenmesini hazmedememesi ve en önemlisi de Irak'ın Kuveyt'i kendi toprakları üzerinde İngiltere tarafından kurulmuş yapay bir devlet olarak görmesi ve Kuveyt'in Osmanlı zamanından beri Irak topraklarında olduğunu iddia etmesi gibi sebepler Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesine sebep olmuştur. Kuveyt'in 1980'den bu yana kendisine ait olan El-Rumeyla petrol bölgesinde petrol kuyuları açarak, diğer taraftan petrol üretimini artırması nedeniyle petrol fiyatlarının düşmesi ve Irak'ın ekonomik kayba uğramasıdır. Irak'ın ABD'nin kendisini İran-İrak savaşında desteklemesi nedeniyle bu konuya ılımlı yaklaşacağını sanması, sekiz yıl süren savaştan sonra Irak'ın kendisine bir cebhe açamayacağını düşünmesi ve son olarak da İran tehlikesinden Arap dünyasını kurtaran bir devlet olarak bölge devletlerinin bu işgale ses çıkarmayacağını düşünmüştür. Bir diğer ekonomik sebep ise Kuveyt'e olan borçlarından kurtulmak istemesidir.

ABD savaşa neden müdahale etdi? ABD ilk başta Kuveyt'i işgal eden Irak'ı cezalandırmasa biliyor ki, Irak bölgede 260-270 milyar varil petrole sahip olan Suudi Arapistan'ı da rahatça işgal edebilecekti. Bir diğer neden ise Ortadoğu'daki uyguladığı politikasının temel taşı olan İsrail'in de Irak tarafından işgal edilebilmesi ihtimalidir. Bir de SB'nin yıkılması ile artık Ortadoğu'ya müdahaleyi kolayca gerçekleştirebilmesidir. Bunun

en açık kanıtı Irak'ın Kuveyt'e saldırmasına tepki gösteren ülkeler arasında Sovyetlerin olmasıdır. ABD Körfez Savaşı nedeni ile Suudi Arapistan'a daha çok kuvvet yığı ve politikasını da bir bakıma sağlamlaştırmış oldu

(Erol, <http://www.tuicakademi.org/gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadogu-politikasi/>).

Irak'ın Kuveyt'i işgali ABD Başkanı Bush'u ve başta Suudi Arapistan olmak üzere bölgedeki müttefeklerini harekate geçirdi. Bosna-Hersek bunalımınıninkinden farklı olmak üzere, Kuveyt'in işgali yalnız bölgeyi değil, petrol kaynaklarının denetimi dolayısıyla tüm uluslararası sistemi tehdit etmekteydi. ABD hiç bir zaman kaybetmeksizin NATO çeşitli Arap devletlerinin katıldığı çokuluslu bir ittifak kurdu ve bölgede askeri yığınağa başlandı (Kurt, 2014:173).

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında BM örgütlü ve özellikle Güvenlik Konseyi uluslararası soruna yönelik olarak, 1945'den sonraki dönemden beri, hiç olmadığı kadar etkin bir konumdaydı. Bu doğrultuda ABD'nin öncülüğünde BM Güvenlik Konseyi 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 674 ve 677 sayılı kararları alarak Irak'ın Kuveyt'den koşulsuz olarak derhal çekilmesini ve sorunun taraflar arasında görüşmeler yoluyla çözülmesini istemiştir (Erol, <http://www.tuicakademi.org/gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadogu-politikasi/>). Birleşmiş Milletler(BM) Güvenlik Konseyi, aldığı bir kararla, 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'ten çekilmediği takdirde Irak'a karşı silahlı harekate

girişileceğini açıkladı. Saddam ültimatuma uymayı reddedip Kuveyt'ten birliklerini çekmeyince, 17 Ocak'ta savaş başladı. 23 Şubat'ta Kuveyt'i kurtarmaya yönelik kara harekatı başlatıldı ve önemli bir direnme göstermeyen Irak 4 gün içinde yenildi ve 27 Şubat'ta ateşkes anlaşmasına varıldı.

Körfez Savaşı'nın önemli sonuçlarından biri şüphesiz, Irak'ın esaslı bir şekilde ezilerek, bölgede sivrilme ve başkaldırmak isteyen diğer devletler için bir örnek haline getirilmesidir. Tabii aynı zamanda, Amerika'nın Ortadoğu'da fakat özellikle petrol kaynağı olan Basra Körfez'inde tam ve tartışmasız bir kontrol kurmasıdır.

Körfez Savaşı'nın sonunda Amerika'nın bölgede kazandığı üstünlüğün bir diğer belirtisi de, şimali Amerika'nın Ortadoğu'ya yönelik yeni bir düzen getirmek istemesiydi. Başkan Bush, 6 Mart 1991 günü, Amerikan Kongresi'nin ortak toplantısında yaptığı konuşmada, Ortadoğu'nun barış ve istikrarı için dört ilkeyi ortaya attı:

1.Amerika'nın hayati çıkarlarının müstakar ve güvenli bir Körfez'e bağlı olması dolayısıyla, Ortadoğu'da bir güvenlik sisteminin kurulması. Bu güvenlik sistemi bölge ülkeleri tarafından gerçekleştirilmeli fakat Amerika da buna yardımcı olmalıdır.

2.Bölgede kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve buna önce Irak'tan başlanması.

3.Ortadoğu'nun istikrarı bakımından, İsrail ile komşuları arasında 242 ve 338 sayılı kararlara dayanan kapsamlı bir barışın gerçekleştirilmesi.

4.Ortadoğu doğal kaynaklar bakımından zengindir. Bu zenginlik bütün bölge ülkelerinin refahı için kullanılmalıdır.

Körfez Savaşı Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin dünya üzerindeki hegemon gücünün de bir kanıtıdır. Amerika dünyanın stratejik olarak önemi bulunan her tarafındaki donanmaları, hava üsleri ve kara kuvvetleriyle yer kürenin her yerine gerçekten erişebilme kapasitesine, ayrıca da acil bir tehlike durumu karşısında pozisyonları takviye edebilme yeteneğine sahip olan tek ülkedir.

Körfez Savaşının en önemli uzun vadeli sonuçlarından bir diğeri ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da köktenci akımların güçlenmesidir. Bölgede 1945'den beri üzerinde en çok konuşulan ve tüm siyasal partilerin programların başında yer verdikleri konu olan Arap Birliği büyük bir darbe yemiştir.

Körfez Savaşı bölgenin kabileler, mezhepler ve yerel asiler arasındaki çatışmalara ve yeni yeni bölünmelere ve kaosa sürüklenmesi olasılığını artırdı. Irak'ın Kuveyt'i işgali ve büyük ölçüde bölge dışı güçler tarafından yenilgiye uğratılması, bu "Lüblanlaşma" sürecini hızlandırıcı bir etki yapmıştır.

Savaşın bir başka önemli sonucu ise, İran'ın bölgede kazandığı yeni ağırlıktır. Her şeyden önce, Körfez'in en güçlü iki devletinden birinin 1991'de uğradığı ağır yenilgi ve

sonrasında Irak'a uygulanan ekonomik amborgo , ötekini görel olarak üstün duruma getirmiştir (Kurt, 2014:173-175).

Pentagon (Amerikan Savunma Bakanlığı) İsrail'le askeri ilişkileri genişletti ve derinleştirdi. Amerikan yönetimi Sovyet Yahudilerinin ülkeye girişini engelleyip onları İsrail'e yönlendirdi ve böylece İsrail'deki ilhakçıların elini güçlendirdi.

Clinton yönetimi döneminde Norveç'te sürdürülen gizli görüşmeler sonrasında 1993'de Beyaz Sarayda tarihi bir törenle İsrail ile FKÖ arasında bir ilkeler anlaşması imzalandı. Bu, ABD'nin sorunla ilgili en büyük başarısıydı. Üzerinde anlaşılan ilkelere göre, Gazze ile Batı Yakası'nda bulunan Eriha'da Filistinliler kendi yönetimini kuracaklar ve geçici bir konsey oluşturulması için seçim yapacaklardı, İsrail askerleri de bölgeden çekilecekti. İlkelerin uygulanması ağır aksak ilerlemekte ve CIA'nın katkısıyla Filistin yönetimi ve İsrail güvenlik güçleri Hamas örgütüne karşı işbirliği yapmaktaydı. Ancak İsrail seçimlerinden sonra Filistin-İsrail anlaşmasına karşı çıkan Netanyahu'nun başbakan olması barış süreci için büyük bir darbe aldı. Önce güvenliğe önem veren Netanyahu, öne sürdüğü koşullar gerçekleşmedikçe, İsrail askerini üzerinde anlaşılan bölgelerden çekmeye yanaşmıyordu. Netanyahu ayrıca işgal altındaki bölgelere yeni yerleşim yerlerinin inşasına yeniden izin verdi. Böylece ABD'nin bölge için düşlediği barış ortamının kurulmasına mani oldu. İkinci defa seçilme amacında olan ve bu yüzden İsrail'in Amerikalı destekçilerini kızdırmak istemeyen Clinton, İsrail'e karşı Bush'un kullandığı türden

tehditler kullanma yoluna gitmedi. Yeniden başkan seçildikten sonra ise 1998 yazında İsrail-Filistin anlaşması iyice çıkmaza girdiğinde Clinton, Ortadoğu'da barış öncesi duruma yeniden dönülmesi için iki taraf üzerinde de baskı uygulayıp anlaşmayı yeniletti.

George W.Bush yönetimi döneminde Amerikalılar, Filistinliler karşısında İsrail'i kayırcı tavırlarını sürdürdüler. Bush yönetimi, İsrail'e üst düzeyde ekonomik yardım sağlamayı, belli istihbarat bilgilerini İsrail'e paylaşmayı ve nükleer silahlanma konusunda İsrail'e karşı sessiz kalmayı sürdürdü (Uslu, Çakmak, Gözen, 2014:176-177).

Soğuk Savaş sonrası ABD istediği Yeni Dünya Düzeni söylemini gerçekleştiremedi. Soğuk Savaşı kazanan ABD NATO'yu yeniden organize etmeyi amaçlamıştı. NATO artık insani kurtarma barışı koruma uluslararası terörizmle mücadele yasadışı göç vb. bir çok konuda kullanılmak istenecekti. Siyasal ve askeri alanda Yeni Dünya Düzenini oluşturmak isteyen ABD bunu ekonomik olarak desteklemek isteyen Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi oluşumları teşvik edecekti (Karakaya, 2003:3).

Bush yönetiminde hevesli bir şekilde İsrail yanlısı olanlar, önemli noktaları işgal etmekte ve açıklama ve eylemleriyle hep önde yer almaktaydılar. Onlar Irak'a müdahale kararı alınmasında en önde yer aldılar. ABD'nin Irak, İran, Suriye'ye karşı uyguladığı politikalarla bölgeyi

İsrail bakımından daha güvenli hale getirmeye çalışmasında oldukça etkiliydiler (Uslu, 2014:177).

2.2. 11 EYLÜL SONRASI ABD’NİN YENİ ORTADOĞU POLİTİKASI

Dünyayı dehşete düşüren 11 Eylül terör saldırısının üzerinden tam 16 yıl geçti. 11 Eylül 2001’de New York’taki İkiz Kulelere 2 uçakla düzenlenen terör saldırısı sonucu yaklaşık 3 bin kişi hayatını kaybetti. Bu saldırı insanlık tarihinin en büyük terör eylemi olarak hafızalarda kaldı. ABD, 11 Eylül 2001’de kanlı bir saldırıya uyandı.

11 Eylül 2001 sabahı ABD dünyanın en büyük terör saldırısına uyandı. 16 yıl önce 19 terörist, Boston, Newark ve Washington’dan kalkıp San Francisco ve Los Angeles’a giden dört yolcu uçağını kaçırarak New York’taki İkiz Kuleler’e ve Virginia’daki ABD Savunma Bakanlığı Pentagon’a çarptı. İlk saldırıdan 17 dakika sonra, beş teröristin kaçırdığı United Airlines’a ait 175 sayılı uçağın güney kuleye çarpmasını tüm dünya naklen izledi. Saldırıdan 56 dakika sonra ikinci bina yerle bir oldu.

Saldırıların meydana geldiği gün ABD başkanı Bush Florida’daki bir okulda çocuklara “Günah Keçisi” adlı hikayeyi okuyordu. O sırada Beyaz Saray Personel şefi kulağına eğilerek, ABD saldırı altında dedi. Bir süre şaşkınlığını gizlemekte zorlanan Bush , daha sonra hikaye okumaya devam etti. Bush, çocukları korkutmamak için okumaya devam ettiğini söyledi. Komple

teorileri üretildi ama saldırıyı El-Kaide üstlendi. Terör eylemlerini lanetleyen ABD başkanı George W. Bush saldırıların hemen akabinde yaptığı açıklamada tüm dünya liderleri saflarını seçmeleri çağrısını yaparak şöyle seslendi: “Ya bizdensiniz ya da onlardansınız”(Öztürk,<https://onedio.com/haber/dosya-11-eylul-saldirilari-365947>,erişim tarihi).

Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a 11 Eylülde düzenlenen sürpriz saldırılar, ABD'yi tam anlamıyla hazırlıksız yakalamış gözükmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı, 11 Eylül öncesinde Üsame bin Ladin'in Amerikan hedeflerine yönelik büyük bir saldırı hazırlığı içinde olduğu haberini aldıklarını, ancak bu saldırının ne zaman ve nerede gerçekleşeceğine dair herhangi bir bilgileri olmadıklarını söylüyor. ABD'li diplomatlar, saldırıların ardında iki faktör üzerinde duruyor: Biri uluslararası sistemde pek çok şeyin değiştiği gerçeği; ikincisi ise uluslararası terörizmle mücadelenin yanında NATO genişlemesi, Balkanlar ve Füze Savunma Sistemi gibi gündemdeki eski konularla ilgili çalışmaların devam etmesi gerekliliği

(Coşkun,<http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/292-298%20Birgul.pdf>)

Batı dünyası 20.yüzyılın sonuna, Sovyet Bloğunun dağılmasının yarattığı bir öfarya, yani aşırı bir iyimserlik ve kendinden hoşnutluk duygusu içinde girmişti. Artık Batı sistemi rakipsiz bir şekilde dünyaya hakim olacak ve çatışmaları sona erdirecekti. Oysa bunun hemen ardından, her sistemin öteki sayesinde ayakta durması kuralına uygun olarak,

komunizm biçimindeki eski, öteki yerini dinsel bir ötekiye bıraktı. Artık mücadele Batı (Hıristiyan) medeniyeti ile İslam medeniyeti arasındaydı (Kurt, 2014:176)

11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan medyasının, saldırılar ve sonrasındaki gelişmeleri ulus çapına kesintisiz bir şekilde aktarması terör korkusunun yayılmasını ve perçinlenmesini sağlamıştır. ABD kamuoyunda ortaya çıkan terör korkusunun nedenini medyada çıkan manşetlere bağlayan Newman aşağıdaki örnekleri vermektedir.

- 1.Sivil savaştan sonra Amerika'daki en kanlı eylem
2. Daha önce görülmemiş bir düşman saldırısı
3. Pearl Harbour'dan bile kötü bir saldırı
4. Kitlesele imha ve
- 5.Zalimce saldırı

Bu manşetler kullanılarak, kamuoyunda toplumsal bir terör korkusu oluşturulmuştur. Özellikle “ the war on terrorism ” politikasının uygulamaya geçirilmesinin sonrasında medya, ulusal güvenliğe atıfta bulunan terör eylemi uyarıları, uluslararası operasyonlardaki kayıp ve yaralılar ile ilgili haberler yaparak korku politikalarının oluşumuna destek vermiştir. (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , s. 317)

Clinton yönetiminin Ortadoğu politikasını başarısız gören George W. Bush Ocak 2001 tarihinde göreve başlamış ve

bu politikaları kökten değiştireceğini iddia etmiştir. Bush liderliğindeki yeni yönetimin Ortadoğu politikası bölgeye ilişkin özellikler de taşımakla birlikte küresel siyaset ve ABD'nin liderliğini tesis etme projesinden de büyük ölçüde etkilendi. Bush yönetiminde etkin görevlere gelen yeni muhafazakarların ideolojisi, özellikle ilk döneminde büyük ölçüde Bush yönetiminin politikalarına yön vermiştir. Amerikan küresel liderliğinin hem Amerika için, hem de dünya için iyi olduğuna inanan yeni muhafazakarlar, Amerika'nın liderliğini kurmak ve güçlendirmek için gerektiğinde büyük askeri gücünü kullanmasından yanaydılar. Yeni Muhafazakarlılar 1997'de başlattıkları Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi çerçevesinde 21.yüzyılda yeni bir Roma imparatorluğu kurma hayalini de dile getirmişdiler. Her ne kadar Bozaslan bu olayı "Seyid Kutb gibi, savunma zorunluğu için cihattan başka seçenek göremeyen Bin Ladin 11 Eylül terör saldırılarını gerçekleştirmiştir" şeklinde masumlaştırmaya çalışsa da gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırılarının hiçbir masum yanı görülmemektedir. Bu saldırı sonrasında ABD'de yıkılan ikiz kulelerin dehşet verici görüntüleri arsında insanlık dışı yüzü sergilenip, günler geceler boyunca teröristlerin ne denli acımasız ve insanlıktan uzak olduğu anlaşılmaktadır. 2002'de Amerikan şehirlerine yapılan saldırıların Neo-con'lara dünyayı Amerikan çıkarları ve değerleri doğrultusunda yeniden şekillendirmeleri için gereken fırsatı yarattığı yönünde görüşler mevcuttur. Bazı yazarlara göre, saldırılar sayesinde komunizmin ortadan kalkmasıyla , ABD'nin çıkarlarını korumak amacıyla yapacaklarını meşrulaştırmak için ihtiyaç duyduğu düşman bulundu. Bu düşman, saldırıyı

düzenledikleri iddia edilenlerin kökeni dolayısıyla İslam dan kaynaklanan uluslararası terördü (Çelik, 2014:32-33).

Yeni yönetimin Ortadoğu politikası bölgeye ilişkin özellikler de taşımakla birlikte genel olarak yeni yönetimin küresel siyaset ve ABD'nin liderliğini tesis etme projesinden de büyük ölçüde etkilendi. Bush yönetiminin yeni dış politika ve güvenlik anlayışı ve politikaları açısından Ortadoğu bölgesi özel bir önem arz ediyordu. Bunun başlıca üç nedeni vardı: Birincisi, dünya petrol rezervlerinin yüzde 60'ından fazlasını barındıran bu bölge daha önce olduğu gibi ABD'nin küresel hegemonyası için kilit önemdeydi. Üstelik ABD'nin buradaki etkinliği daha önceleri özellikle Avrupa ve Japonya'nın Ortadoğu petrollerine olan aşırı bağımlılığı için gerekli idiyse, şimdi buna bir de ABD'nin bu bölgeye artan bir şekilde bağımlılığı olacağı öngörüsü eklenmişti. İkincisi, Bush yönetimi ABD'nin hegemonya projesine temel direnişin Arap/Müslüman dünyasından geldiğine inanıyordu. Bu bağlamda yeni yönetim Samuel Huntington tarafından ortaya atılan "Uygarlıklar Savaşı" tezinin parametreleri içinde hareket ediyor görünüyordu. 11 Eylül saldırıları bu tezleri güçlendirmişti. Öte yandan Irak ve İran gibi ülkelerin politikaları ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden tasarlama projelerini sekreteye uğrattıyordu. Başkan Bush'a göre Amerika, özgürlüğün en parlak işaret ışığı ve dünya için bir fırsattı. Hiç kimse bu günü unutmayacaktı. Brzezinski ye göre, bu kişilerin saldırıları Amerikan dış politikasının askeri alana çevrilmesine yol açmış, Rusya'nın yeniden Batı ile ilgilenmesini hızlandırmış ve son olarak

Amerika ve Avrupa arasında görüş farklılıklarını arttırmış (Taşkın, 2010:42).

Genel çerçevede ABD politikası aşağıdaki unsurları içeriyordu: Öncelikle Ortadoğu'da zayıflamakta olduğu düşünülen Amerikan liderliğinin yeniden tesisi ve yeni Ortadoğu düzenine karşı direnişin kırılması gerekiyordu. Bush yönetimi başından itibaren Clinton dönemi politikalarının Amerika'yı zayıf gösterdiğini, hem Irak'ta hem de İran'da başarısız olduğunu iddia ediyordu. Bush yönetimi 11 Eylül'den sonra başlattığı teröre karşı savaş çerçevesinde Irak'a savaş açtı . Ayrıca Bush 29 ocak 2002'de yaptığı “ Ulusa Sesleniş” konuşmasında İran , Irak ve Kuzey Korey'i terörizme destek vermek ve Kitlese İmha Silahları geliştirmeye çalışmakla suçlayarak “şer eksenini” ilan etti. Suriye bu listeye girmese de Washington, Clinton dönemin aksine bu yeni dönemde Suriyeyi dışlama politikası izleyeceğini ortaya koydu.

Bush yönetimin ikinci özelliği yine Clinton döneminin aksine Arap-İsrail uyuşmazlığının çözümünü bölgesel güvenlik ve istikrar açısından önemli görmemesiydi. Bush yönetimi İsrail'deki Sharon hükümetinin Filistin sorununu büyük ölçüde bir terör sorunu olarak gören yaklaşımını kabul etti. Bu çerçevede ağırlığı Filistin'de reform ve İsrail'in güvenliği konularına verdi. Öte yandan Clinton döneminden farklı olarak Barış Süreci'nin İsrail-Suriye ayağını yeniden canlandırmak için hiç çaba göstermedi. Tam tersine Suriye'yi izole etme politikası güddü. Suriye rejimini terörist örgüt olarak nitelediği Hizbullah ve

Haması desteklemekle Irak'ta direnişçilere destek olmakla suçladı. ABD Suriye'nin Lübnan'daki vesayetine daha önce az göz yumarken, Bush döneminde Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi için baskı yaptı.

Bush yönetiminin Ortadoğu politikasının son ayağını Büyük Ortadoğu Projesi olarak adlandırılan Ortadoğu'da gerekirse askeri güç kullanarak demokratikleşme ve ekonomik reformları gerçekleştirme oluşturdu (Altunışık, 2009:76). Bu amaçla Bush'un paradigmasında Arap yarımadasını, Kuzey Afrikayı ve Pakistana kadar uzanan hattı bir bütün olarak ele almak ve mecburi demokratikleşme sürecine sokmak ve bir hedef olarak belirlemişti. BOP, GOK, GOKAP gibi kısaltılmış isimlerle tanımlanan projenin hedefi bölgeyi demokratikleşme yoluyla güvenli hale getirmek ve teröre kaynaklık eder durumdan çıkarmakt (Arıboğan, 2013:81-82).

11 Eylül'den bu yana Bush yönetimi iki spesifik strateji izlemiştir. Bunlardan birincisi, Amerika'nın terörizme karşı güvenliği sağlamak için teröristlerin bulunması ve yok edilmesi, ikincisi ise kitle imha silahları elde etme çabası içinde olan ve böylece uluslararası barışı tehdit eden ülkelere karşı mücadelede diğer uluslara karşı kendi politikalarını kabul ettirmesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayış ABD'nin küresel terörizmle mücadele ederken askeri güç kullanmasını gerektirmekte ve diğer devletlerin bu görüşü paylaşmadığı hallerde bile tektarafli (unilateralist) olarak hareket edebileceği anlamına gelmektedir (Polat, 2006:52).

2.2.1. Bush Doktrini

Bush doktrini etkileyen en önemli faktörlere baktığımızda 11 Eylül saldırılarından sonra ABD dış politikasını yeniden belirleme durumunda kalmış ve ulusal güvenlik stratejisini Bush Doktrini olarak bilinen preemption(önalma) ve prevention (önleme) stratejileri üzerine inşa etmiştir.

Bush 20 Eylül 2001'de Kongre'de yaptığı konuşmasında ABD'nin kendisine savaş ilan etmiş teröristlerle, onları koruyan kollayan devletler arasında ayırım yapmadığının altını çizmiştir. Bu konuşmasıyla Bush ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin ilk işaretlerini de vermiştir. Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde;

Terörizm ve diktatörlükle mücadele ederek barışı sağlamak,

Güçlerarası iyi ilişkiler kurmak,

Dünyanın her yerindeki özgür ve açık toplumları destekleyerek ve yaygınlaştırmak,

ABD'nin hedefleri arasında yer almıştır.

ABD insan haklarını küresel ortamda yayarak küresel terörizme karşı ittifakları güçlendirmek, bölgesel çatışmaları sona erdirmek için diğer ülkelerle işbirliği yapmak ve düşmanların kendisini Kitle İmha Silahları ile tehdit

etmesini önlemek amacını taşımıştır. Yine ABD bu strateji ile terörle mücadelenin yol haritasını belirlerken sistemi değiştirmek isteyenlere karşı askeri müdahaleyi öngörmüştür. Bu noktada piyasa ekonomisi ve serbest ticaret yoluyla küresel ekonomiyi geliştirmeyi, açık toplumlar yaratarak, demokrasi alt yapısını geliştirmeyi bir görev olarak üstlenmiştir. Bunun yansımaları Bush Doktrini'nde gözlemlenmiştir(<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm>,).

ABD 2005 yılı Mart ayında ortaya koyulan Ulusal Savunma Stratejisi belgesinde de Ulusal Güvenlik Stratejisi'ndeki ana fikri geliştirerek desteklemiştir. Anılan belgede zayıf devletler ve yönetilmeyen bölgelerin tehdit kaynağı olduklarının altını çizilmiştir ve ABD'nin stratejik hedefleri şöyle sıralanmıştır:

ABD'yi doğrudan yapılacak saldırılardan korumak,

Küresel hareket serbestisini sürdürmek ve önemli stratejik belgelere erişimi garanti altına almak,

İttifak ve ortaklıkları güçlendirmek,

ABD lehine uygun güvenlik hedeflerinin yayılması (<http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nds1>).

El-Kaide terör örgütünün ABD'ye karşı düzenlediği 11 Eylül terör saldırılarından sonra Amerikan ulusal güvenlik anlayışının sadece barışçıl arabuluculuk rolleri veya insani

müdahale ile sınırlı kalmayacağı açıklık kazanmıştır. Uluslararası teröre karşı “küresel bir güvenlik anlayışı” benimseyen ABD, yaşadığı bu sarsıntının ardından tüm kurumları ile hegemonyasını yeniden yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda güç kullanmaya dayalı kapsamlı ve uzun vadeli bir meydan okuma stratejisi belirlemiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra, Başkan Bush, uluslararası terörizmin temel sebebi olarak Ortadoğu’da demokratik rejimlerin olmayışını göstermiştir. Ona göre, Büyük Ortadoğu bölgesindeki devletler, sosyo-ekonomik ve siyasi sıkıntılar yaşamaktaydı ve mevcut rejimlerde halkın taleplerini ve küreselleşme ile modernleşmenin gereklerini yerine getiremiyorlardı. Bölgedeki kötü siyasi, ekonomik ve siyasi koşullar, aşırılığ ve ABD karşıtlığını ortaya çıkartmaktaydı.

ABD, saldırılar sonrasında, kendisinin ve müttefiklerinin enerji güvenliği için yoğun bir enerji güvenliği politikası ve terörizme karşı küresel bir savaş politikası izlemeyi hedeflemiş fakat Koni ve Oğan’ın belirttikleri gibi bu politikalarda başarılı olamamıştır (Köni, Oğan, Stratejik Analiz Dergisi, 2002:10).

11 Eylül sonrasında ABD dış politikasında belirgin değişiklikler ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerin merkezinde terörle mücadeleyi koyan ABD, önce bir Şer Ekseni’ni çizmiş ardından da teröre karşı savaş ilan ederek dış ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Washington için terörle mücadele

konusu uluslararası ilişkilerde belirleyici rol oynamaya başlamış ve ABD'nin bu yeni politikasının sonuçları, kısa sürede tüm dünyada kendini hissettirmiştir. 11 Eylül saldırısından sonra Kongre'de konuşan Başkan George W. Bush, uluslararası teröre karşı topyekun bir savaş ilan etmiştir. Dünyadaki terör örgütlerinin çökertileceğini ve teröre destek veren herkesin, ABD'nin düşman listesine alınacağını ifade etmiştir. İlk hedef olarak da saldırının arkasında olduğu tahmin edilen Usame Bin Ladin ve örgütü El Kaide'ye destek verdiği belirtilen Afganistan'daki Taliban rejimini belirlemiş ve bu doğrultuda Afganistan'a operasyon düzenlemiştir. Ardından kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle İran, Irak ve Kuzey Kore "şer eksenini" olarak tanımlanmış ve bu ülkeler dünya barışı için tehdit olarak nitelendirilmiştir. (Feraî Tunç, "ŞerEksenini Türkiye İçin Anlama Geliyor <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=52394&yazarid=19>) Haziran 2002'de ABD'nin yeni dış politikası ABD Başkanı G. W. Bush tarafından West Point Akademisi'nde ana hatları ile açıklanmıştır. Bu yeni dış politikaya göre ABD, nükleer, biyolojik ve kimyasal silah üreten ve tehdit oluşturduğuna inanılan ülkelere karşı, konvansiyonel ve nükleer silahları da kullanarak, önleyici darbe indirilebilecek askeri ve siyasi yöntemler birlikte uyumlu bir strateji haline getirilerek terörle mücadelede kullanılacaktır. Bush yönetiminin iktidara gelmesinden bu yana en geniş kapsamlı dış politika belgesi olarak tanımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi, son derece aktif bir çerçeveye oturtulmuştur. Belgede daha tehdit ortaya çıkmadan ve bir saldırıya dönüşmeden önce askeri operasyon yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Onay, 2003:47).

ABD başkanı G. Bush'un 20 Eylül 2002 tarihinde ortaya attığı Ulusal Güvenlik Stratejisi ABD içinde ve dışında önemli

tartışmalara yol açmıştır. Bu strateji bir yandan Amerika'nın yeni yılda karşı karşıya kalacağı tehditleri ortaya koyan bir analiz olarak görülürken, öte yandan, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası izlediği barışçı dış politikasından ayrılan bir analiz belgesi olarak nitelendirilmiştir (Köni, 2003:81).

11 Eylül sonrasında Amerikan dış politikasının temel felsefesini oluşturan Bush Doktrini'nin açıkça dünyayı tekrar Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ikili bir ayrıma tabi tuttuğu gözlemlenmiştir. Bush, 26 Eylül 2001'de Kongre'deki mesajında tüm ülkelere bir seçim yapması gerektiğini “ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle” ifadeleriyle net bir şekilde ortaya koymuştur. Chomsky'e göre, dünyaya katı bir seçim sunulmuştur: “Bize katılın ya da kesin bir ölüm ve yıkım olasılığıyla yüzleşin”. Ataöv'e göre ise, Dünya Ticaret Merkezi ile Pentagon'da 11 Eylül sabahı oluşan yıkıntı, Bush yönetimi için büyük bir fırsat yaratmıştır. Ona göre Bush yönetimi, bu acılı olayın halkta yarattığı endişeleri sömürmekte gecikmemiştir. Başkan Bush, halkını kendine bağımlı kılmayı amaçlayan bir konuşma üslubu geliştirmiştir. Yaptığı konuşmalar yurttaşlarının içinde sürekli bunalım duygusu uyandırmayı amaçlamıştır. Ataöv'e göre Bush, karamsar bir dil kullanarak halkı adeta umutsuzluğa sürüklemiştir.

11 Eylül 2001 sonrası Amerikan yönetiminin dünyadaki olaylara bakışı değişmiş, bu değişim dış politika uygulamalarına yansımıştır. ABD'de 11 Eylül terörist saldırıları sonucunda nitelik kazanan bu değişimin ardından Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni tehdit olarak algılayan ABD, Soğuk Savaş döneminin ardından 1990'lar boyunca kendisine yönelik net bir tehdit algılaması

yaşamamıştır. Ancak 11 Eylül 2001 tarihi terörist saldırıları ile “terörizm” belirgin “tehdit” olarak ABD ve dünya gündemine oturmuştur. 11 Eylül 2001’den sonra ise, Bush yönetimi kitle imha silahlarının yayılma sorununu artık terörizmin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir. Amerikan Kongresi, 14 Eylül 2001 tarihinde, Başkan Bush’a 11 Eylül saldırılarını düzenleyenlere karşı tüm gerekli ve uygun gücü kullanmak için geniş yetki vermiştir. 7 Ekim 2001’de başlayan ve ilk başta El-Kaide ve Taliban rejimini hedef alan Sürekli Özgürlük Harekatı, Amerika’nın teröre karşı ilan ettiği savaşın ilk adımı olmuştur. Bush Doktrini’ne 2002 Ocağ’ından itibaren ama özellikle 2002 Eylül’ünde kamuoyuna açıklanan Ulusal Savunma Stratejisi ile somut bir içerik kazandırılmıştır. Bush Doktrini’nin pratiğe geçirilmesi Afganistan’a müdahale ile başlamıştır (Taşkın, 2010:47-50).

2.2.2. ABD’ nin Afganistan Müdahalesi

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM’nin mevcut kararlarının, ABD’nin 11 Eylül 2001’deki terrorist saldırılarına karşılık verme hakkı tanıdığını ve Güvenlik Konseyi kararlarının uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdidi, saldırı olarak tanımladığını ve bireysel ya da toplu savunma hakkını teyit ettiğini söylemiştir. Ancak BM Antlaşması’na dahil ülkelere silahlı güç kullanma hakkının verilmesi, 5 daimi üyeden hiç birinin karşı çıkmaması şartıyla mümkün olmaktadır. Bu aşamada BM Güvenlik Konseyi, askeri güç kullanımına izin vermemiştir (Akkurt, 236).

NATO Genel Sekreteri George Robertson yaptığı açıklamada ABD’nin silahlı bir saldırının objesi haline

geldiğini belirtmiş ve ittifakın bu saldırıyı dışarıdan yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilebileceğini açıklamıştır. Böylece bir kararın alınması halinde ise müttefiklerin hangi ölçülerde destek sağlayacaklarına kendilerinin karar vereceğini belirtmiştir. Robertson, yaptığı açıklamada, isterse ABD'nin de BM Antlaşması'ndan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri dahilinde diğer müttefiklerden bağımsız bir mücadele yürütebileceğini söylemiştir. Öte yandan NATO'nun bu yöndeki kararları George Robertson tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine iletilmiştir.

Konuyla ilgili olarak 2001'de tekrar toplanan NATO ülkeleri, ABD'nin 11 Eylül terör saldırılarını yapanların Ladin ve Afganistan ile bağlarının olduğuna dair vermiş olduğu kanıtların yeterli olduğunu ve 5. Maddenin geçerlilik kazandığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda ABD'nin ittifaktan beklentilerini bildirmesi de istenmiştir (Bilbilik, 2008:35).

ABD'nin Afganistan'a misilleme amaçlı operasyonlara yönelik NATO'ya illettiği 8 maddeden oluşan çok gizli istekler listesi gerçekleri NATO tarafından yeterli bulunmuş ve 5. Madde 4 Ekim 2001'de uygulamaya konulmuştur. İstekler şunlardır:

1. İstihbarat alanında işbirliği ve bilgi paylaşımı.
2. Terörle karşılaşan müttefiklere veya diğer üyelere destek verilmesi.
3. NATO toprakları üzerinde bulunan ABD üslerinin güvenliğinin sağlanması.

4. NATO üslerinin yaralanılması .
5. Hava sahalarının ABD'ye açılması .
6. Havaalanı ve limanların ABD'ye açılması.
7. NATO gücünün Doğu Akdeniz'e kaydırılması.
8. Erken Uyarı Uçaklarının (AWACS) bölgelere kaydırılması (ABD'nin 8 İsteğine Onay", Milliyet, 5 Ekim 2001:37).

ABD hükümeti 11 Eylül'den sonra düzenlenecek hareketin adını ilk başta " İnfinite Justice" (Sonsuz Adalet) koymuştur. Daha sonra bundan vazgeçerek " Enduring Freedom" (Devamlı Özgürlük) diye değiştirmiştir.

11 Eylül terör saldırılarından sonra Afganistan'a yapılacak hareket kesinleştikten sonra uluslararası toplumda ABD lehine oluşan sempatiyi de kullanarak ABD destek arayışlarına başlamıştır (ABD'nin 8 İsteğine Onay", Milliyet, 5 Ekim 2001,).

Uluslararası alanda ABD'nin terörizmle mücadele işbirliği arayışları İngiltere, Pakistan ve NATO'dan gelen destekle de güçlenmiştir. Özellikle NATO Genel Sekreterinin ABD'nin, Usame Bin Ladin'in saldırılara dahil olduğuna dair sunduğu kanıtları "açık ve zorlayıcı" olarak nitelemesi ve buna bağlı olarak nitelemesi ve buna bağlı olarak ittifakın, ABD'ye terörle savaş kapsamında hava sahalarına ve liman kentlerine giriş, buralarda gemilerini ve radar uçaklarını konuşlandırma izni vermesi terörle mücadele uluslararası işbirliği yolunda atılan önemli adımlardır. Açıkcası Afganistan müdahalesi öncesinde ABD'ye güçlü bir destek olmuştur. Bu arada, Avustralya ve Kanada'da Afganistan'a asker gönderme kararı

almıştır (Milliyet , “İlk Hedef Mezar-ı Şerif Değil”, Milliyet, 2 Ekim 2001:1).

Stratejik önemi bakımından tarih boyunca büyük güçlerin dikkatlerini üzerine toplamış olan Afganistan, Orta Asya ülkeleri ile Hint okyanusunun tam kesişme noktasında bulunmakta, 647 bin 500 kilometrekarelik yüzölçümü ve tahmini olarak 27 milyona yaklaşan nüfusuyla, yaşanan savaşlar ve kötü yönetimler nedeniyle adeta bölgede bir istikrarsızlık abidesi görüntüsü vermektedir. Kuzeyinde Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan; batısında İran; güneyinde Pakistan ve doğusunda ise Doğu Türkistan gibi komşu ülkeler bulunmaktadır. Dünyanın en büyük istila yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, Seyfettin Erol’un da belirttiği gibi coğrafi konumu sebebi ile tarih boyunca pek çok devletin istilasına uğramıştır. Bu nedenle bugün çok milletli bir ülke görünümündedir. 11 Eylül’deki saldırı sonrası ABD’nin terörizme savaş açmasıyla birlikte ABD’ye gerçekleştirilen saldırıların sorumlusu olarak görülen El-Kaide örgütünün bu topraklarda varlık gösterdiği düşüncesiyle ABD’nin ilk hedefi seçilen Afganistan , Usame Bin Ladin’le uluslararası gündemde yer almaya başlamıştır (Taşkın, 2010:50).

ABD’nin Afganistan’a yönelik harekatı her an başlatması beklenirken, Kuzey İttifakı da, büyük saldırıya girişmek üzere hazırlık yapmıştır. Kuzey Afganistan’daki Taliban muhalifi ittifaka bağlı gruplardan başta Özbek Türklerin lideri Raşid Dostum’un adamlarıyla birlikte Şah Mesud’un yerine geçen General Fehim’in adamları, Kabil’e 25

kilometre uzaklıktaki Penşir de Taliban'a karşı savaşmaya başlamışlardır.

ABD operasyonu için geri sayım sürerken, Afganistan'a girmek için dünyanın her yerinden binlerce gazeteci, Kabil'e 25 kilometre uzaklıktaki Penşir bölgesine gelmiştir. 5 Ekim de 2001'de Kabil'in dünyaya tek çıkışı kapısı olan Bagram'da savaş hazırlıkları sona ermiştir. ABD Hava Kuvvetleri'nin Kabil'i bombaladıktan sonra indirme yapması beklenen Bagram Havaalanı'ndan sorumlu olan General Canbaba, Bagram'ın stratejik açıdan önemli çok önemli bir üs olduğunu ve bu havaalanını ele geçirenin, bölgenin hakimi olacağını söylemiştir.

ABD hükümeti olayların üzerinden henüz 24 saat geçmesinin ardından askeri yetkililere, 50 bin yedek kuvvetin aktif göreve çağırılması için talimat vermiştir. Ayrıca ABD senatosu, saldırıların ardından terörle mücadele ve kurtarma çalışmaları için 40 milyar dolarlık acil yardım paketini onaylamış ve Temsilciler Meclisi'ne göndermiştir.

Amerika harekate hazırlanma sürecinde Basra Körfezi'nde bulunan gemilerini kuzeye kaydırırken, Japonya ve Akdeniz'deki filolar da diğerlerine katılmak üzere yola çıkmıştır. ABD, çok az sürede bölgeye binlerce asker ve yüzlerce uçak yığınağı yapmıştır. Basra Körfez'inde de USS Enterprise ve USS Theodre uçak gemileri konuşlandırılmıştır.

İngiltere üst düzey savaş uzmanlarını ABD'ye göndermeyi önermiştir. Yapılan plana göre Ekim ayında, arasında uçak gemilerinin ve çok sayıda savaş gemisinin de bulunacağı İngiliz donanması Umman açıklarına gelerek,

ABD'nin halihazırda oluşturduğu güce önemli bir katkıda bulunacak, Afganistan'a ilk darbeyi, Basra Körfezi'nde bekleyen uçak gemilerinden havalanan uçaklar ve çok sayıda savaş gemisinin gönderdiği Tomahawk füzeleri indirecek, Suudi Arapistan, Kuveyt ve Incirlik'ten havalanan İngiliz ve Amerikan savaş uçakları da Afganistan'da önceden belirlenen hedeflere imha edilecekti.

Avusturya hükümeti, 30 Eylül de Körfez'e bir savaş gemisi yolladığını ve gemininin Afganistan operasyonunda kullanılabileceğini, Savunma Bakanlığı da, özel birliklerinin Afganistan da gizli operasyonlara katılabileceğini belirtmiştir. Bu arada Afganistan'daki Kuzey İttifakı, 15 bin askerini ABD'nin hizmetine sunabileceğini açıklamıştır.

Reeve'in belirttiğine göre 11 Eylül un akabinde ABD, Afganistan'da Usame Bin Ladi'in barınmasını sağlayan Taliban milislerine karşı Kuzey İttifakı'na askeri destek vermeye başlamıştır.

Fransa, Almanya, Japonya ve İtalya bölgeye asker gönderme kararı almıştır. ABD ve Tacikistan, hava üstlerinin Taliban'a karşı yürütülen operasyonda kullanılması için anlaşmaya varmıştır. Tacikistan'ın yanı sıra Kırgızistan ve Kazakistan'daki hava üsleri ile operasyonda, ABD uçak ve helikopterlerinin hizmetine açılmıştır. ABD'ye verilen destek için Almanya Parlamentosu'nda yapılan konuşmada, "Bu savaşta sadece Amerika'ya da Avrupa'yı savunmuyoruz. Bu savaşta uygarlığı savunuyoruz," denmiştir.

Afganistan'a uzak Türkiye, İsrail, Yunanistan ve Ukrayna gibi ülkeler de hava sahalarını teklif etmişlerdir. Güney Kore'de lojistik desteğe hazır olduğunu bildirmiştir (Polat, 2006:101).

ABD Başkan yardımcısı Dick Cheney, Başkan Bush adına Türkiye başkanı Ahmet Necdet Sezer'i arayarak ABD'nin Afganistan'da askeri bir hareket başlatmakta olduğunu bildirmiştir. Başkan yardımcısı Cheney, hareketin hedefinin teröristler olduğunu, Afgan halkının zarar görmesine özen gösterileceğini, insani yardımların bu ülkeye gönderilmesine ilişkin çalışmaların da sürdürülmesinin önem taşıdığını vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Sezer'de, ABD'nin terörizmle mücadele çabalarını desteklediğini, ABD'nin teröristleri hedef alacak ve masum insanların zarar görmesine yol açmayacak sağlıklı bir yaklaşım içinde hareket etmekte olmasını memnuniyetle karşıladığını kaydetmiş ve başarı dileklerini dile getirmiştir. Bunun üzerine saldırının gerçekleşeceği yerin, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyaya yakınlığı nedeniyle ülkede hemen bir kriz masası oluşturulmuştur. Bakanlıkta gece yarısı yapılan toplantıda Türkiye'nin müttefik ve dost olarak ABD'nin terörizmle mücadelesine destek vereceği belirtilmiştir (Öztürk, 2015:62).

ABD'nin Afganistan'ı işgalı 7 Ekim 2001 günü yani terör saldırılarının üzerinden 1 ay bile geçmeden başlamıştır. Öncesinde 6 Ekim 2001'de ABD Başkanı George W. Bush başkent Washington'da haftalık radyo konuşmasında, Afganistan'daki Taliban rejimine Suudi asıllı terörist Usame bin Ladin'i teslim etmemeleri durumunda bunun sonucuna katlanmak durumunda olduklarını bildirmiştir. Afganistan'ın

başkenti Kabil'in bombalanması ile ABD, Afganistan'a yönelik başlattığı müdahalenin ilk adımını atmıştır. ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) bombalama haberlerini kısa bir süre doğrulamış ve George W. Bush canlı yayında “İşbirliğine yanaşmayan Taliban, bunun bedelini ödeyecek” ve “ABD ordusu Afganistan'da El-Kaide'nin terörist kamplarına ve Taliban rejiminin askeri yapılanmasına karşı saldırıya başladı” şeklinde ulusa seslenmiştir. Bush ayrıca “ABD bu eylemi yapan teröristler ve onları koruyan ve besleyen ülkeler arasında hiçbir ayırım yapmayacaktır” demiş, “Dünyanın artık eskisi gibi olmayacağı ve olayın sorumluları ile onlara destek olanların cezalandırılacağını” belirtmiştir (Taşkın, 2010:53).

Diğer taraftan Taliban, Afganistan'a yönelik başlatılan bombardımanları, terör eylemi olarak nitelendirmiştir. Afganistan'daki Taliban yönetiminin Pakistan Konsolosu Rahmetullah Kakazade ise “Cihat için hazırız” diyerek ortamı daha da çıkmaz hale getirmiştir. Usame bin Ladin, Katar'ın El Cezire televizyonundan yayımlanan video banttaki açıklamasında, Afganistan ve kendisine yönelik savaşın “İslam'a açılmış savaş” olduğunu öne sürmüştü ve ABD'ye destek veren ülkeleri, “Rahatlık yüzü görmeyecekler” sözleri ile tehdit etmiştir. ABD ve İngiltere'nin iki gün boyunca sürdürdüğü yoğun bombardıman sonrasında Taliban'ın hava kuvvetleri ile tesislerinin yüzde 90'ını tahrip olmuştur. Böylece Afganistan'da Taliban yönetimine büyük bir darbe indirilmiştir. Ancak Usame bin Ladin tüm aramalara karşın bulunmamıştır. Afganistan'ın işgali kimi kesimlerce olumlu karşılanırken kimi çevreler tarafından eleştirilmiştir. Örneğin Mahir Kaynak ve Emin

Gürses, bu işgalinin planlı olduğunu ve ABD'nin Doğu Hazar bölgesine Pakistan-Afganistan üzerinden uzanmak ve Rusya'nın etkinliğini kırmak için uygun bir fırsat yakaladığını ifade etmişlerdir. Bu yazarlara göre ABD açısından böylece Hazar'ın kaynaklarının Batı'ya Rusya üzerinden, Doğu'ya Çin üzerinden ve güneye İran üzerinden taşınması engellenmiş ve ABD, Afganistan'ın kontrolünü elinde tutarak birçok avantajı elde etme aşamasına gelmektedir(Kaynak,Gürses,2008:59-60).

Değerlendirmelere göre Afganistan operasyonu sırasında gerçekleştirilen hava akınlarında sadece %10 oranında isabet sağlamış ve bombalandırmalar sonucu 3 bin civarında kişinin hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. New York Times'ın haberine göre, Ekim sonunda Peşaver'de, bir kısım sürgün olan, bir kısmı sınırı geçerek gelen, hepsi Taliban rejimini devirmeye kararlı 1.000 Afgan liderinin bir araya geldiği toplantıda, ABD'nin hava akımlarını durdurması istenmiştir (Öztürk, 2015:104).

2.2ABD'NİN İKİNCİ IRAK MÜDAHALESİ

Bush yönetimi Ekim 2001'de Afganistan'a müdahale ederek teröre karşı savaşı başlatmış ve El-Kaide'yi barındırdığını öne sürdüğü Taliban rejimine son vermiştir. Ardından Bush yönetimi, birinci dönem Savunma Bakanlığı Müsteşarı Douglas Fetih'in altını çizdiği şu gerekçelerle Irak'a yönelmiştir.

1. Saddam Hüseyin'in Kitle İmha Silahlarına sahip olduğu öne sürülerek, Kitle İmha silahlarını yok etmek,
- 2.Irak'ın teröre desteğini kesmek ve terör altyapısını çökertmek,

3. Irak halkını özgürleştirmek, Irak'ta toprak bütünlüğü içerisinde demokrasi, barış ve ekonomik kalkınma sürecini başlatmak.

11 Eylül saldırılarının ardından Taliban rejimini ve Usame Bin Ladin'in lideri olduğu El-Kaide örgütünü kendisine hedef olarak seçen Amerikan yönetimi, bölge devletlerinin ve Rusya, Çin gibi büyük güçlerin de desteğini alarak, bu ülkeye askeri operasyon düzenlemiştir. George W. Bush, 28 Ocak 2003'te yaptığı "Ulusa Sesleniş" konuşmasında, "bu ülkenin geleceği başkalarının kararlarına bağlı değildir" diyerek söz konusu politikanın en ileri aşaması olan Irak Müdahalesi'nin de sinyalini vermiştir. Zaten Afganistan operasyonunun hemen ardından, George W. Bush yönetimindeki Şahinler (Neo-Con'lar), Kitle İmha Silahları ürettiğini ileri sürdükleri Irak'a müdahale edilmesi ve Saddam yönetiminin yıkılması gerektiğini her ortamda dile getirmeye başlamışlardır (Veysel,2006:76).

Irak'a karşı girişilecek hareketin meşruluk temellerinin oluşturulması amacıyla, BM Güvenlik Konseyi tarafından 8 Kasım 2002 tarihinde 1441 sayılı karar kabul edilmiştir. 1441 sayılı karar, ABD'nin zaferi olarak değerlendirilmiştir. Başkan Bush, Irak'ın denetçilerin görevlerini engellemeye çalışması halinde bunun en ağır sonuçlarına katlanacağını ifade etmiş, Irak'a yönelik kuvvet kullanma niyetinden vazgeçmediğini vurgulamıştır. 1441 sayılı kararın gerekleri yerine getirilirken, ABD ve İngiltere uçaklarının Irak'ı bombalaması da ABD'nin niyetini göstermiştir. Bozkurt'a göre, 8 Aralık 2002 tarihinde Irak'ın 1441 sayılı karar gereğince BM'ye sunduğu 11.807 sayfalık silah raporu daha incelenmeden ABD Başkanının, raporun doğru bilgiler içermemesi halinde BM kararlarının maddi ihlali ve askeri müdahaleye zemin hazırlayacağı tehdidi, ABD'nin saldırı için hukuki meşruiyet temellerini hazırlamakta olduğu görüşünü

doğrulamıştır. ABD ve İngiltere'nin 1441 sayılı kararın kendilerine müdahale imkânı vermemesine rağmen Irak'a müdahale edip Saddam rejimini devirmeleri, Irak içerisinde bir rahatlamaya değil kaosa neden olmuştur. Günümüzde Irak'ta iç güvenliğin sağlanmasında büyük problemler yaşanmaktadır.

Savaş nedeni olarak Irak'ta var olduğu iddia edilen Kitle İmha Silahları öne sürülmüş, buradan hareketle Saddam Hüseyin yönetimine son verme düşüncesi, görünen savaş nedenlerinin başında yer almıştır. Çünkü o dönemde de günümüzdekiyle benzer biçimde ABD'nin en büyük korku ve kaygılarından biri, kitle imha silahlarının yayılması olmuştur. ABD'nin en duyarlı olduğu konuların başında elinde nükleer, kimyasal ya da biyolojik silahlar bulunmayan ülkelerin bunları edinmemesi konusunun geldiği söylenebilir (Arı, 2005:94).

Bölgenin geleceği açısından değerlendirildiğinde, bölge açısından en önemli tehlikeyi Kitle İmha Silahlarının yayılması oluşturmaktadır. Düşmanlıkların bol olduğu ve silah alımına bol para harcandığı bu bölgede, Kitle İmha Silahlarının yayılabileceği endişesi ABD tarafından çok yakından hissedilmiştir.

ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak'a hava saldırısı gerçekleştirmişler ve böylece İkinci Körfez Savaşı başlamıştır. ABD'nin Irak'a girdiği ilk gün dünya kamuoyundan çok büyük tepkiler gelmiştir. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, saldırının BM'nin onayı olmadan gerçekleşmesinden büyük üzüntü duyduğunu belirtmiş; “Fransa, operasyonların, hızlı ve olabildiğince az insanın ölümüyle sonuçlanmasını ve insanlık için bir felakete neden olmamasını ümit ediyor” demiştir. Chirac şöyle devam etmiştir: “Fransa, haklı ve uzun ömürlü çözümler bulma yolunda dünyaya gereken baskıyı yapacaktır.” Bu da ancak, Irak'a barış getirmekle

yükümlü tek yasal çatı olan BM’de mümkündür.” Dönemin Almanya Başbakanı Gerhard Schröder ise, “Savaş, her zaman politika için bir yenilgidir” demiştir. Başbakan, ülkesinin, sorunun barışçıl yollarla çözülememesinden büyük üzüntü duyduğunu belirtmiştir. Rusya’da ise Devlet Başkanı Vladimir Putin, saldırıyı “ciddi bir politik hata” olarak nitelendirmiş, ABD’yi Irak saldırısını durdurmaya davet etmiştir. Çin’den de büyüktepi gelmiştir (Armağan, 2012:21-35).

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Kong Quan, saldırının, uluslararası topluluğun karışıklığı göz ardı edilerek yapıldığını söylemiştir. Çin’in Irak sorununun barışçıl yollardan çözülebileceği yönündeki tutumunun devam ettiğini söyleyen Kong, hükümetinin barış yönündeki çabalarının devam edeceğini ifade etmiştir. İran’da Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, saldırıyı kınayarak, eylemin “yasadışı” olduğunu bildirmiştir. Harrazi, İran’ın savaşta hiç kimsenin yanında olmayacağını söylemiştir. İran, hava sahasını savaşçı güçlere kapatırken sınırlarını da kapatarak, mültecilere Irak sınırında hizmet vermeye başlamıştır. Erol Manisalı’ya göre, ABD kendi gölgesi ile savaşan bir dev durumundadır. Kendi gölgesiyle savaşırken de etrafı yakıp dökmekte ve böylelikle dünyadaki en büyük güç olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

13 Nisan 2003’te ABD birlikleri Saddam Hüseyin’in doğum yeri olan Tikrit’e girmişlerdir. ABD savaş boyunca 139 asker kaybederek Irak işgalini tamamlamış, hayatını kaybeden Iraklı sivillerin sayısı ise 15.470 ile 17.700 arasında olmuştur İngiltere’de savaş karşıtı tutum sergileyen yayın kuruluşlarından biri olan Independent on Sunday gazetesi, bir açık mektupla, Başbakan Tony Blair’e “peki Bay Blair şimdi söyleyin artık, nerede bu kitle imha silahları?” diye sorarak Irak’ta şu ana kadar tek bir yasaklanmış füze başlığı, kimyasal silah izi,

Kitle İmha Silahlarına ilişkin tek delil bulunamadığını belirtmiştir. Irak'ta binlerce sivilin ölümü, kentlerin yağmalanması ve bir siyasal, toplumsal kargaşanın yaşanmasına yol açan savaşın amacının Saddam rejiminin elindeki kitle imha silahlarının ele geçirilip ortadan kaldırılması olarak açıklandığını hatırlatan Independent on Sunday, "bize söylenen buydu, şimdi ne oldu?" diye sormuş, savaştan önce ortaya atılan Irak'a alüminyum tüplerin içinde zenginleştirilmiş uranyum getirildiği iddialarının hayal ürünü olduğunun ortaya çıktığını ifade ederek, Saddam rejiminin baskıcı ve kötü bir rejim olduğunu belirterek, "ama Ortadoğu'daki diğer bazı özgürleştirilmesi gereken yerlerden çok daha da kötü değildi" yorumunda bulunmuştur.

2.4.BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

Basına deklare edilen, dünya kamuoyuna açıklanan hali ile "Büyük Ortadoğu Projesi", Ortadoğu ve yakın çevresi coğrafyasında yer alan ülkelerde batılı anlamda demokrasinin sağlanması, terörizmin ortadan kaldırılması, ekonomik ilişkilerin arttırılması ve ekonomik işbirlikleri sağlanarak bölgenin istikrara kavuşturulmasıdır. Diğer bir yandan da 1920'de İngiltere tarafından çizilen sınırların yeniden gözden geçirilmesidir. ABD'ye göre yanlış çizilen sınırlar yüzünden bölgede terörizm ve istikrarsızlık oluyor, bölge kaynakları yanlış ülkeler tarafından kullanılıyor. Bu noktada ABD 1920'de İngiltere'nin yaptığı gibi bölgede böl ve yönet taktiğini uygulamaya sokmaya çalışıyor ve bunun içinde İsrail'i kullanıyor

<https://www.facebook.com/notes/m%C3%BCstehak-parti-nihats%C4%B1rdar/b%C3%BCy%C3%BCk-ortado%C4%9Fu-projesibopgeni%C5%9F-anlatimlidirnotyaz%C4%B1n%C4%B1n->

[tamam%C4%B1-al%C4%B1nt%C4%B1d%C4%B1r-
/10150089153261102/](#)

Projenin orijinal halinde Türkiye hedef ülke olarak kapsam dâhilinde iken Türkiye'nin tepki göstermesi ve NATO üyeliği, AB adaylığı, laik ve demokratik bir ülke olma özellikleri dikkate alınarak Türkiye kapsam dışına çıkartılıp model ülke konumuna getirilmiştir (Serkan, Anıl, 2005:70).

Eski CIA Ortadoğu Masası uzmanı Graham Fuller Türkiye'nin model ülke olası hususunda şu açıklamayı yapmaktadır; “ben çok umutluyum. Çünkü bu bölgede genel olarak Türkiye kadar demokratik bir ülke yok. Arap ülkelerinde yoktur. Kafkaslarda yoktur. Balkanlarda çok zayıftır. Yunanistan hariç çok zayıf demokrasiler vardır. O bakımdan Türkiye kendini çok iyi bir model olarak görebilir.”

Ünlü ekonomist ve düşünür Francis Fukuyama Türkiye'nin model olması konusunda “Türkiye öteki Müslüman ülkelere karşı başarılı bir model oluşturmuştur. İslam dünyası için en iyi model Türkiye'dir.” açıklamasını yapmıştır.

Büyük Ortadoğu projesinin coğrafyasını inceleyecek olursak bölge, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana bir yandan insanoğlunun meydana getirdiği medeniyetin beşiği olmuş, diğer yandan dünyanın diğer bölgelerinde gelişen medeniyetlerin yayılmasında kavşak noktasını teşkil etmişti.

Büyük Ortadoğu Projesi Amerika'nın küresel terörizm nedeniyle duyduğu güvensizlik ve buna ilişkin aldığı önlemlerden kaynaklanmaktadır. ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından elde ettiği meşru dayanak, uluslararası sisteme hâkim olma anlamında daha aktif politikalar izlemesine neden olmuştur. “Bu yeni strateji, dünyayı jeostratejik fayda maliyet analizlerine bağlı olarak bölen ve eskiden

Amerikan yönetiminin stratejik çıkarları açısından önemli görevler üstlenen bazı devletlerin düşman ilan edilmesi şeklinde formüle edilmiştir(Seval Gökbaş, “Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde ‘Güvenlik’ Algısı”http://www.tasam.org/trTR/Icerik/1113/cok_kutuplu_yeni_dunya_duzeninde_%E2%80%98guvenlik_algisi).

Kırmızı Çizgi isimli aylık derginin haberinde Amerika’nın küresel terörle mücadele politikası olarak biçimlendirdiği Büyük Ortadoğu Projesinin kökenlerinin 1978 yılında Princeton Üniversite’sinde düzenlenen bir konferansta atıldığı iddia edilmektedir. Ancak proje 11 Eylül saldırıları sonrasında kamuoyunda geniş yer bulmuştur. Bu proje ile Ortadoğu için yeni bir siyasal, ekonomik, toplumsal yaşam tarzını öngörmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi adı verilen bu biçimlendirme, 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika’nın uyguladığı ve uluslararası alanda meşrulaştırmaya çalıştığı bir dizi önlemi içermektedir. 11 Eylül saldırıları küresel terörizmin ulaştığı noktayı açık bir şekilde gözler önüne sermekteydi. ABD’nin bu döneme kadar olan terörizme karşı savunmacı politikasının ile yaramadığını göstermekteydi. ABD’nin bu olaydan sonra terörizm konusundaki tavrı da savunmadan saldırıya doğru geçiş şeklinde olmuştur. 11 Eylül öncesinde terörle mücadele bakımından izlenen strateji daha ABD 11 Eylül terör saldırısıyla, Afganistan ve Irak’a saldırı ve ele geçirme planı için çok gerçekçi bir gerekçe bulmuştur.

ABD tarafından ortaya atılan ve uluslararası sistemi kontrol altına almayı politika olarak hedefleyen bu konseptin iki ana maksadının değerlendirilmektedir. Bunlardan biri, enerji kaynaklarını ve intikal yollarını kontrol etmek, diğeri ise terör, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, kitlesel göç hareketleri, kitle imha silahlarının yayılması gibi yeni tehdit algılamalarının kaynaklandığı bölge olarak kabul edilen

Büyük Ortadoğu'daki ülkelere demokrasi, hukuk anlayışı, serbest piyasa ekonomisi ve hürriyet getirip onları uluslararası sisteme monte ederek kontrol altına almaktır. Bu yolla kendisine,İsrail'e ve "hür dünyaya" yönelik tehdidi önlemek isteyen ABD,söz konusu amaçlarını Clinton döneminde ülkeleri ekonomik ilişki,sosyal ve kültürel yolla etkileyerek kontrol altına almayı hedefleyen bir strateji ile oğul Bush döneminde ise, 11 Eylül'ün de etkisi altında güç kullanma stratejisiyle gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Yeşiltaş, 2004:21).

"ABD stratejistlerinden Anthony Lake, George Washington üniversitesinde yaptığı bir konuşmada, Ortadoğu'nun işgal edilmesi için bir kısım gerekçeler ileri sürüyordu; 1) Ortadoğu'da barışın düşmanları, 2) etnik ve dini şiddet şeklindeki eski tehditler, 3) haydut devletlerin saldırganlığı, 4) kitle imha silahlarının yayılması, 5)terörizm, 6) örgütlü suç. 2. Bush yönetimi söz konusu olan bu maddeleri gerekçe gösterip, Afganistan ve Irak'ı işgal ederek BOP'u fiilen uygulamaya koymuş oldu" (Deniz, 2005:176).

ABD yukarıda sıralanan gerekçelere uyan ortak düşmana karşı, etkili mücadele edebilmek için sivrisineklerle tek tek uğraşmaktansa bataklık kurutmaya karar vermişti. Bu bataklık ise ABD'ye göre Moritanya'dan Endonezya'ya kadar uzanan coğrafyada bulunan 50 kadar Müslüman ülkelerdi. BOP bu coğrafyadaki Müslüman ülkeleri büyük oranda kapsamaktadır. Ortadoğu toplumları içinde öncelikle tartışılan önerilerin, eğilimlerin bütün olarak bölgenin şekillenmesinde temel bir etkisi olacaktır. Bu temel yönlendirmeler şunları içermektedir:

Yeni askeri teknolojiler ve stratejiler çerçevesinde stratejik ağırlığın arttırılması,

Güvenliğin ve bölgesel jeopolitiğin artan ekonomik boyutu,

Çevresel güvenliğin uzaması ve yayılmasının bir sonucu olarak

Ortadoğu ile komşuları arasındaki geleneksel ayırımın erozyonu, Ülkesel statüye dair tehditler ve çözülmemiş bölgesel uyuşmazlıklar, Ekstra bölgesel güçlerin rolü-hepsinden önce Birleşik Devletler.

Yukarıda ifade edilen varsayımların uygulanması, dünya hâkimiyetine sahip olmak için iddialı olan ABD için jeopolitik ve jeoekonomik bir zorunluluktur ABD, çıkarlarının daha kritik bir şekilde sorgulandığı bir dönemde, BOP, Amerikan politika belirleyicileri için daha yüksek riskler taşımaya devam ediyor. Daha uzun bir dönemi (2025'e doğru) ele alan perspektif için Amerika'nın anahtar ulusal çıkarları şunları içermektedir: İsrail'in bekası ve Ortadoğu barış sürecinin tamamlanması,

Petrol girişini arttırma,

Düşman bir bölgesel gücün ortaya çıkmasının önceden durdurulması,

Kitle imha silahlarının yayılmasının durdurulması,

Siyasi ve ekonomik reformları ilerletmek ve bunu iç dengelere yansıtma, Terörizmi kontrol altında tutmak.

Ayrıca ABD'nin bu projesi sadece Ortadoğu ülkelerini kapsamamaktadır. Eski Sovyetler Birliği coğrafyasında bulunan Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri de bu proje kapsamına alınmaktadır. Bu bölgelerin jeopolitik konumu, zengin enerji rezervlerine sahip olması ve bölgede yaşanan istikrarsızlıklar, ABD'nin bölgeyi kontrol altına almak isteğini daha da güçlendirmiştir (Gürses, Kaynak, 2008:105) .ABD'nin BOP'u uygulamaya çalıştığı zaman da dikkat çekicidir. Yaklaşık on yıldır bölge yönetimlerinin ve halklarının ABD karşıtı görüşlerinde ciddi bir artış söz konusudur. 2001 yılından sonra ABD'ye ve dünya devletlerine karşı düzenlenen terör eylemlerinin arkasında Suudi Arabistan'ın resmi dini olarak kabul edilen Vahabiliğin durması da

etkili olabilir mi? Vahabiliğin bu konuda etkili olmasının yanı sıra bölge halklarının da demokrasi ve doğal kaynakların eşit paylaşılması yönündeki girişimleri de bu nedenlerden biridir. ABD demokrasiyi bölgeye getirmek istemekle hem bölge halklarının ABD karşıtı görüşlerinin azalmasına hem de halk bazında destek sağlamayı amaçlamaktadır. BOP'un uygulanmasında diğer bir neden ise İsrail'in güvenliği ve barış sürecidir. Birleşik Devletler, İsrail'in kuruluşundan beri güvenlik ve refah taahhüt etti ve bu taahhüt barış süreci görüşmelerinde neredeyse anahtar bir çıkar olarak kaldı. Önümüzdeki 10 yıl boyunca Amerikan politikası Ortadoğu barış sürecinin ilerlemesinin, kuvvetlendirilmesinin ve tamamlanmasının getireceği paralel ulusal çıkarlar tarafından şekillendirilecektir. Kapsamlı barışın sağlanması güvenlik garantisi ve izleme taleplerinin yükselişini de beraberinde getirecektir (Rauf Mirkadırov ve Vladimir İvanov, "Azerbaydjan Otkrıvaet Amerikanskıe Voennıe Bazı", Nezavisimaya Gazeta). Başarısızlık ise caydırıcılık ve yeniden güvence verme konusundaki geleneksel talepleri daha da arttıracaktır. Aynı zamanda İsrail'in refah ve askeri yeteneğinin artışı ve Birleşik Devletlerin ekonomik gerçeklerinin artışı bu çıkar imalarına tahammül etme seviyesini şekillendirecektir (Cabbarlı, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi: Kavramı, Anlamı, Amacı ve Türkiye'ye Yansımaları", <http://hatemcabbarli.blogspot.com/2012/01/abdnin-buyuk-ortadogu-projesi-kavram.html>).

BÖLÜM III:3.1.OBAMA DÖNEMİ ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

2008 yılında başlayan ekonomik kriz ile birlikte Cumhuriyetçiler halkın desteğini kaybetmiştir. Kasım 2008’deki seçimleri Demokrat Parti adayı Barack Hussein Obama kazanmış ve ABD’nin 44. başkanı olmuştur. Bu iktidar değişikliğinde, Bush yönetiminin siyasi, sosyal ve ekonomik politikalarda kendinden bekleneni veremeyişi ve reformların yapılamamış olması önemli bir rol oynamıştır. “yes, we can” yaklaşımı, Obama’ya, gerekli olan halk desteğini temin etmeye yetmiştir.

Roma İmparatorluğu’nun (MÖ 27-476) yıkılmasından sonra dünya siyaseti genellikle “çok kutuplu” (multipolar) ya da “güçler dengesi” (balance of power) prensipleri etrafında şekillenmiştir. SSCB’nin 1991’de yıkılışına kadar, bu sistemler geçerli olagelmiştir. 1991’den sonraki ilk on yıl boyunca Bill Clinton’un başarısı ile dünya “iyi huylu hegemon dönemini” tecrübe edilmiştir. Ancak bu dönem, 11 Eylül saldırılarını müteakiben kapanmıştır. 11 Eylül sonrası ABD, 20.yüzyılın başlarından itibaren izlediği çok yönlü politikayı terk ederek, tek yönlü bir yaklaşıma yönelmiştir. Afganistan ve Irak savaşları ile birlikte yaşanan süreç, ABD dış politikasının yeni boyutunun teyidi olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak 20. yüzyıl içerisinde Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) gibi uluslararası yapılar ile eşgüdüm içerisinde hareket etme yönteminden vazgeçilmiştir. Bu sebeple, Obama’nın ABD’nin yeni başkanı olarak seçilmesi, Bush yönetiminin dış politikasına getirilen eleştirilerden dolayı sadece Amerikan halkında

değil, tüm dünyada bir değişim beklentisi yaratmıştır. Öte yandan, ABD'nin dış politikasında önceki dönemlerden farklı bir paradigmaya geçilmeyeceğı tezi/tenkidi gözlemlenebilmektedir(Özyurt, Ahu, Obama Bir Kusursuz Fırtına, Alfa Yayınları, İstanbul 2008, s. 17.).

Obama'nın izleyeceği dış politika ilkeleri; demokrasi ve insan haklarının önceliğı, Amerikan değerlerinin askeri yolla da savunulabileceğı, uluslararası örgütlerin uluslararası sorunların çözümlenmesinde yetersiz kaldığı ve güçlendirilmesi gerektiğı ve toplum mühendisliğı yapılamayacağı gibi hususlar bulunmaktadır. (Obama, Barack, "Renewing American Leadership", Foreign Affairs, 2007:58). Ayrıca Obama'nın siyasal öncelikleri; hükümetler arası işbirliğinin en üst düzeye çıkarılma isteğinin vurgulanması, terörizmle mücadele konusunda Obama idaresinin sertlik ve diplomasi arasında bir denge sağlama çabası, terörizm tehdidine karşı küresel mücadele yürütülmesi, nükleer silahların yaygınlaşmasını önlemeye yönelik geniş bir ittifak ve güvenlik alanı yaratılması, Bush döneminin jeopolitik bakış açısı yerine jeoekonomik bir yaklaşıma geçilmesi ve Amerika'nın moral politik açıdan dünyadaki itibarını yeniden kazanması şeklinde sıralanabilir." (Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM), Şubat 2009, Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar, <http://www.busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/040209obama-donemi-bolgesel-yaklasimlar.pdf> s. 4-9).

Obama'nın ABD başkanlığına seçilmesine ilişkin çıkarımlar, ABD'nin Soğuk Savaş akabinde izlediğı dış politika yeni küresel dengeler Amerika'nın yeni küresel dengelerdeki yeri üçgeninde

değişimin şart olduğu noktasında birleşmektedir. Bu hususta, Hindistan ve Müslüman kökenli Amerikalı düşünce adamı Zakaria son 500 yılda dünyada “üç tektonik güç değişikliği” tezini ortaya atmaktadır: Birincisi, 15. yüzyılda başlayıp 18 yüzyıl sonlarında hızlanan bir süreç ile Batı dünyasının ortaya çıkmasıdır. İkincisi, 19. yüzyılın sonlarında ABD’nin yükselişidir. O’na göre, ABD sanayileştikten hemen sonra, Roma İmparatorluğu’ndan bu yana dünyanın en etkin ülkesi ve diğer tümünün toplamından daha güçlü olan tek ülke olmuştur. Öyle ki, bu ülke 20. yüzyılda küresel ekonomi, siyaset, bilim ve kültüre mührünü vurmuştur. Son 20 yılda ise, ABD’nin bu üstünlüğü rakip tanımamıştır ve modern tarihte bunun başka bir örneği bulunmamaktadır. Üçüncüsü ise, şu anki “post-Amerikan dünya düzeni” ki, burada “Batı’nın yükselişine” (Rise of the West) karşılık; Asya’nın en görünür hali ile dünya sahnesine çıkmasıdır. Yani artık Batı’dan geri kalan dünyanın yükselişine (Rise of the Rest) tanıklık edilmektedir. Ne var ki, bu değişim, Amerikan İmparatorluğu’nun çöküşünden ziyade Amerikan İmparatorluğu’nun merkezine yerleşeceği bir küreselleşme çağını anlatmaktadır (Obama, ABD ordusunu Irak’tan çekmiştir. Çekilen ordu Afganistan, Basra Körfezi gibi yakın bölgelerde konuşlandırılmıştır).

George W. Bush’tan farklı olarak Barack Obama konuşmasında küresel karşılıklı bağımlılığın da altını çizdi: “Birbirimizi dinlemek, birbirimizden öğrenmek, birbirimize saygı göstermek ve ortak bir zemin bulmak için devamlı olarak çaba göstermeliyiz. Mukaddes Kuran’ın bize söylediği gibi, “Allah’ı aklından çıkarma ve daima gerçeği söyle.” Benim bugün yapmağa çalışacağım şey, insan olarak paylaştıklarımızın bizi ayıran güçlerden çok daha kuvvetli olduğu yolundaki inancımdan şaşmadan,

önümüzdeki fevkalade görevin önemini bilerek, elimden geldiği kadar gerçekleri yansıtmaktır” (“Diplomaside Yeni Bir Dönem Başlıyor”, Daily Star, Başyazı, 5 Haziran 2009).

Öte yandan Obama'nın Filistin-İsrail sorununun çözümünde İsrail'den yerleşimleri durdurmasını istemesi ve Filistinlilerin de devlet kurma hakkının olduğunu dile getirmesi ile Filistin adına olumlu bir adım attığı söylenebilir. Ancak, Obama İsrail'in Yol Haritası'nın birinci maddesine uyması gerektiği yönünde sergilediği tutumunda çok önemli bir noktayı atladı. İsrail, Yol Haritası'nın birinci maddesi'ni kabul etse bile bu, ABD'nin desteğiyle geliştirilen yerleşim projesini yerli yerinde bırakacaktır. Bu proje, İsrail'in Uluslararası Adalet Divanı'nın da kararı ile yasadışı olduğuna hükmedilmiş 'tecrit duvarı' dâhilindeki değerli toprakları ve Ürdün Nehri'ni ele geçirmesini garanti altına almayı, böylece kantonlara bölünmüş olan geri kalan toprakları hapsetmeyi amaçlıyor. Dile getirilmeyen bir başka husus da, İsrail'in “Büyük Kudüs Projesi” bağlamında orada yaşayan Filistinlileri toprağından etmesi, onları kültürel ve ekonomik yaşam merkezlerinden koparıyor olması; bunu yaparken uluslararası hukuku ihlal ettiği gerçeğidir (J.S.Nye Jr, Amerikan Gücünün Paradoksu).

Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (GOP); görünürde demokratikleşmenin ve sağlıklı yönetim anlayışının desteklenmesini, eğitilmiş ve bilgili bir toplumsal yapı inşa edilmesini, ekonomik fırsatların genişletilmesini hedeflemiştir.(Ahmad Majed Al Aitan, “Washington's Greater Middle East Initiative: Regional Perspective”, (<http://www.ndc.nato.int/download/publications/al_aitan.pdf)ABD, GOP'un Araplar tarafından bir 'sopa' ya da hileli bir girişim olarak

algılanmamasını, G-8 ülkeleri ile bölge arasında kurulacak bir ortaklığın temeli olarak görülmesini istemiştir. Proje sayesinde bölgede uzun vadeli reform sürecinin başlatılması; bu sürecin dışlayıcı değil kapsayıcı olması, ve bölgesel değil ülkesel yaklaşımların benimsenmesi hedeflenmiştir. Ancak 2004 sonrası dönemde GOP'un kendi içinde açmazları olduğu fark edilmiştir. Proje kapsamındaki demokratikleştirme girişimleri ile İslam'ın radikalleşmesinin engellenmesi mümkün olamamış; uygulanan yöntemler nedeniyle ABD ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Irak'a müdahale gerekçesi olarak kitle imha silahlarının varlığını öne süren ve 30 yılı geçkin bir süredir Saddam Hüseyin'in baskıcı yönetimi altında yaşayan Irak halkının özgürleştirilmesi gerekliliğini öne süren ABD yönetimi, müdahale sonrasında anılan silahların bulunamaması, Irak'ın istikrarsızlaşması ve kaosu Siyasal İslam'ın ve terörün kaynağı olarak görülen Ortadoğu bölgesinde, bu sorunlarla mücadele edebilmek için 2004 yılında "Genişletilmiş Ortadoğu Projesi" olarak bilinen değişiklikler paketi oluşturulmuştur (Tamara Coffman Wittes, "The New US Proposal for a Greater Middle East Initiative: An Evaluation", Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution,). Mayıs önlenememesi nedeniyle oluşan durumdan sorumlu tutulmuştur. Bu nedenle ABD'nin Irak müdahalesi uluslararası hukuka uygunluk yerine, meşruiyet düşüncesinin ön plana çıktığı bir dış politika tercihi olarak değerlendirilebilir. Uluslararası kamuoyunda, ABD'nin demokratikleştirme söyleminin pratikte daha çok soruna yol açması, ABD'nin öznel bölgesel politikalarını güvence altına almak adına demokratikleştirmeyi öne sürmesi olarak yorumlanmıştır. Bu noktada, ABD'nin bölgede varlığının bulunmasının ne gibi çıkarlara hizmet ettiğinin anlaşılması gerekmektedir. Anılan çıkarlar

(1) İdeolojik mücadele ve demokratikleştirme

(2) Terörle Mücadele ve nükleer silahsızlanma

(3) Enerji kaynakları ve boru hatları üzerinde etkinleşme mücadelesi olarak adlandırılabilir (Obama dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar, 2009:12).

ABD'nin küresel liderliğini yeniden canlandırmak amacıyla aktif bir dış politika izlenmesinden yana olan Obama'ya göre, bu amaçla yapılması gereken, dünyanın ortak güvenliği paylaştığı anlayışına dayalı bir küresel liderlik sergilenmesiydi. Obama, Amerikan liderliğini yenilemek için Irak savaşının sonlandırılması ve dikkatlerin Ortadoğu ve İslam dünyasındaki diğer sorunlar üzerine yoğunlaştırılması, nükleer silahların yayılmasının engellenmesi, terörizme karşı daha etkili bir küresel strateji geliştirilmesi, ortak tehditlerle mücadele etmek ve ortak güvenliği sağlamak için ittifakların, işbirliklerinin ve kurumların yeniden inşa edilmesi, adil, güvenli ve demokratik toplumların desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Görüldüğü gibi Obama yönetiminin dış politika gündeminde çoğunluğu Bush döneminden miras kalan pek çok sorun vekonuyu vardı. Dolayısıyla Obama, göreve gelir gelmez bu konularla meşgul olmaya başladı (Telatar, 2012:58-59). Obama, Haziran 2009'daki Kahire'deki bir açılış konuşmasında, "hiçbir yönetim sisteminin, başkaları tarafından bir ulusa dayatılmaması gerektiği ve dayatılamayacağına" dikkat çekerek, ABD ve dünya Müslümanları arasında "yeni bir başlangıç" çağrısı yaptı. Mart ayında, İran yılbaşına denk gelen bir tarihte Farsça altyazılı bir video yayınlarken ABD'nin İran ile ilişkilerinde (özellikle nükleer silah elde etmeye çalıştığı iddiaları doğrultusunda neo-con'lar İran'a bilhassa düşmanca davrandı) onlarca

yıldır süren gerilimlerin sona erdirilmesini istediğini ilan etti ve Tahran'ı saldırgan anti-Amerikan söylemlerini yumuşatmaya çağırdı. Müslüman dünyaya ulaşmak ve daha kapsamlı bir kültürler arasında anlayış oluşturma yönündeki bu çabalar, ABD'nin "teröre karşı savaşı" yürütme biçimini değiştirmeye yönelik diğer girişimlerle bağlantılıydı. Özellikle işkenceye başvurulmasını yasaklayan bir düzenleme imzalandı ve Guantanamo'daki gözaltı kampının kapatılması (fakat Obama'nın görevdeki ilk yılında yerine getirmeyi vaat ettiği bu sözden kısa sürede vazgeçildi) sözü verildi. Filistin sorununda ilerleme kaydedilmesi konusuna da daha fazla vurgu yapıldı (Heywood, 2013: 274).

3.1.1. 2010 ve 2015 ABD Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi ve ABD Dış Politikası

Belgenin özetlendiği birinci bölümde bazı konuların üzerinde durulmuştur. Buna göre "ABD'nin gücünün ve etkisinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. ABD'nin yeni dönem güvenlik stratejisi ABD liderliğinin canlandırılmasına odaklanmaktadır. ABD'nin refahı önemsenmekte bunun küresel refahla bağlantısına dikkat çekilmektedir. Bu bakımdan ABD'nin sorumluluğuna vurgu yapılmakta eğer ABD'nin uluslararası ekonomik anlamda meydana gelen eksiklikler ve meydan okumalara gerekli cevap verilmez bunun hem ABD ekonomisi hem de küresel ekonomi/güvenlik bakımından maliyetlerinin yıkıcı olabileceği belirtilmektedir. ABD'nin kolektif eylem için başlangıç noktasının diğer ülkelere olan angajmanları olduğu anlatılmaktadır. Bununla beraber ABD yeni dönemde uluslararası kuruluşların daha fazla öne çıkmasını istemekte bunları modernleşmesi arzulanmakta bu konuda liderlik yapılabileceği belirtilmektedir. ABD için en önemli öncelik halkının

güvenliğidir. Nükleer silahların yayılması, El-Kaide vb. uluslararası terörizmle mücadele devam edecektir. Irak'tan ABD güçlerinin çekilmesi, İsrail'in güvenliği ve Filistin sorununa iki devletli çözüm arayışı dış politika hedefleri olarak öne çıkmaktadır. ABD Müslüman toplumlarla ilişkilerini saygı ve işbirliği çerçevesinde sürdüreceğini söylemektedir. İçeride Ordu'nun asimetrik tehditlere karşı hazırlıklı olması, konvansiyonel üstünlüğün muhafazası, diplomasi ve diğer unsurların daha çok kullanılması bu bölümde vurgulanmaktadır". (National Security Strategy, 2010, s. 1-6).

Ulusal Güvenlik Stratejisinde Amerikan çıkarları dört madde altında toplanmıştır. Buna göre; "ABD'nin vatandaşlarının, müttefiklerinin ve partnerlerinin güvenliği, refah ve fırsatları sağlayan bir uluslararası sistemde güçlü, yenilikçi ve büyümekte olan bir ABD ekonomisi, içeride ve bütün dünyada evrensel değerlere saygı duyulması, güçlü bir işbirliği ile global meydan okumalara barışı, güvenliği ve fırsatları teşvik eden düzenin ABD liderliği ile sağlanması" ABD'nin önceliklerini oluşturmaktaydı (National Security Strategy, 2010, s. 7). Belgede yukarıda sayılan dünyaya kavuşmak için dört ulusal çıkarın gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlar;"güvenlik, refah, değerler ve uluslararası düzen" olarak görülmektedir (National Security Strategy, 2010, s. 17). Güvenlik bağlamında ABD El-Kaide yandaşlarına karşı küresel mücadelesini sürdüreceğini açıklamaktadır. Bu bakımdan örgütü çökertmek için Müslüman toplumlarla yakın ilişki kurulması amaçlanmaktadır.

Uluslararası terörizme karşı savaşını sürdürecektir ancak bu İslam'a karşı bir savaş değildir. ABD, ona ve müttefiklerine karşı saldırı amaçlı güden El-Kaide ve benzeri unsurlarla savaş halindedir. ABD nükleer

silahların yayılmasına karşı mücadele etmeyi sürdürecektir. Burada müttefiklerle beraber çalışacaktır. Ortadoğu'da İsrail ABD'nin yakın dostudur. Filistin'in devlet olma çabaları desteklenmekte, Irak'ın bütünlüğü ve demokrasinin gelişmesine önem verilmekte, İran'ın uluslararası sorumluluklarını yerine getireceğine inanılmakta aksi halde yaptırımlarla karşılaşacağı belirtilmektedir (National Security Strategy, 2010:20-25).

Obama'nın ilk döneminde El-Kaide ile mücadelede mesafe kat edilmesi, Çin ile ilişkilerin belirli bir düzeye getirilmesi, Rusya'ya ilişkilerin düzeltilmesi, Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması'nın onaylanması (New START), İran ile alakalı BM'den sert yaptırımların çıkarılması, ABD birliklerinin Aralık 2011'de Irak'tan çekilmesi gibi önemli başarılar sağlamıştır. Ancak diğer yandan İsrail-Filistin çatışmasına dair somut bir başarı elde edilememesi, iklim değişikliği konusundaki başarısızlıklar, ABD imajının George W. Bush sonrası İslam ülkeleri gözünde yeteri kadar tamir edilememesi, Kuzey Kore konusundaki başarısızlıklar görülmüştür (Indyk, Liberthal, O'Hanlon, 2012:30-35).

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama, ikinci ve son "Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi"ni 6 Şubat'ta açıkladı. Ulusal Güvenlik Danışmanı Susan Rice da, aynı gün Brookings Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada belgeyi kamuoyuna sundu. Bir önceki strateji raporundan farklı olarak, belgenin içeriği, tehdit öncelikleri ve hedefleri bu kez Washington'da fazla tartışma yaratmadı. Başkan Obama'nın bundan sonra kalan iki senelik döneminde dış politika konusuna, Rusya ve IŞİD meselesi gibi birkaç kaçınılmaz konu dışında, öncelik vermeyeceği ve daha çok iç politika ve ekonomiye yönelik çalışmalar

içinde olacağı uzun bir süreden beri konuşuluyordu (http://file.setav.org/Files/Pdf/20150219103347_abdnin-ulusal-guvenlik-stratejisi-pdf.pdf).

29 sayfalık bu belgenin asıl odak noktası, ABD'nin dış politikası ve güvenlik politikası, karşılaşılabileceği muhtemel sorunlar ve bu sorunlarla baş etmek için kullanılabileceği yöntemler, mekanizmalar ve taktikler değil. David Rothkopf gibi kimi dış politika gözlemcileri bu sebeple ulusal güvenlik belgesiyle ilgili yaptığı değerlendirmelerde belgede birçok unsurun yer aldığını ancak temel olarak ayırt edilebilecek bir stratejinin bulunmadığını ifade ettiler (David Rothkopf, "Rice Pudding", Foreign Policy, 6 Şubat 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/02/06/rice-pudding/>).

Bu belgede ayrıca iklim değişikliği konusuna da bir önceki belgeyle karşılaştırıldığında daha fazla vurgu yapılıyor. Bu konu hem Başkan Obama'nın ikinci dönem yemin töreni konuşmasında hem son yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında hem de bu belgede istikrarlı bir şekilde yer alan nadir meseleler arasında bulunuyor (State of the Union 2015: <http://www.cnn.com/2017/05/20/politics/state-of-the-union-2015>). Özellikle Ukrayna krizi sonrasında bu politikanın artık tamamen rafa kalktığı görülüyor. Bu sebeple 2015 belgesinde en çok üzerinde durulan . Bu "Rus saldırganlığı" ifadesi tam yedi kez geçiyor. Rusya dışında ikinci en çok vurgu yapılan spesifik konu ise IŞİD. Metinde toplam 11 kez vurgu yapılan IŞİD meselesi Rusya konusuyla birlikte Obama'nın önümüzdeki iki yılda odaklanacağı mevzular olarak ortaya konuyor. Başkan Obama iktidara geldiğinden bu yana sürekli olarak genel stratejisinin tam olarak ne olduğunun anlaşılabilmesi sebebiyle sıklıkla eleştiriliyor. Farklı zamanlarda ortaya konulan farklı stratejik

önceliklerin hızla gündemden düşmesi ve genel olarak verilen dış politika mesajı ve kullanılan söylem ile eylem noktasında sergilenen siyasi davranışın birbirini tutmaması genel bir özellik olarak bu döneme damgasını vurmuştu. Bu konuda sürekli olarak verilen örnekler arasında Başkan Obama'nın 2013 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısında yaptığı konuşma gösteriliyor. Bu konuşması sırasında Başkan Obama başkan olarak bulunacağı üç senelik dönemde temel dış politika önceliklerini İsrail-Filistin barış süreci ve İran'la nükleer görüşmelerin devamı olarak telaffuz etmişti.(Tom Cohen, "Obama focuses foreign policy on Iran and Middle East peace talks", CNN, 25 Eylül 2013, <http://www.cnn.com/2013/09/24/politics/un-obama-foreign-policy>)

Suriye konusunda Başkan Obama'nın yaptığı ve oldukça ciddi bir ültimatoluk olarak yorumlanan Suriye rejiminin kimyasal silah kullanmasının "kırmızı çizgi" olarak ortaya konduğu konuşmadan tam bir sene sonra Esed'in sivillere yönelik kimyasal silah saldırısı yapması sonrasında bu "kırmızı çizgi" oldukça esnetilmiş ve rejim bu saldırıdan herhangi bir ceza almadan kurtulmuştu.(Hillary Clinton, "America's Pacific Century", Foreign Policy, 11 Ekim 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>.)

SEKİZ RİSK

Başkan Obama yayınladığı Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde önümüzdeki dönemde dönüşen küresel sistemin ortaya çıkardığı sayısız farklı tehdit arasında Amerika'nın kendi ve müttefiklerinin güvenliği göz önüne alınarak sekiz stratejik riske yoğunlaşacağını ifade ediyor. Bunlar Başkan Obama'nın sıraladığı şekliyle:

- ABD topraklarına yönelik yapılacak bir saldırı,
- ABD ve müttefik ülke vatandaşlarına ABD toprakları dışında yapılacak bir saldırı,
- Küresel bir ekonomik kriz ya da yaygın bir küresel ekonomik yavaşlama,
- Kitle imha silahlarının yayılması veya kullanılması,
- Küresel olarak yayılabilecek bir bulaşıcı hastalık salgını,
- Küresel ısınma,
- Enerji piyasasında ciddi bir aksama,
- Devlet kontrolünün olmadığı veya zayıfladığı ülkelerin yol açabileceği aralarında katliam, bölgesel yayılma ve organize suç örgütlerinin de bulunduğu güvenlik riskleri.(National Security Strategy, 2010,http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf)

Belge devam eden bölümlerde Güvenlik, Refah, Değerler ve Uluslararası Düzen olmak üzere dört alana bölünmüş. Bu bölümlerde kendi içinde bu alanlardaki önceliğin hangi konu ve bölgelere ait olacağına dair bazı alt bölümlere ayrılmış. Buna göre ABD'nin güvenlik açısından öncelikleri arasında milli güvenliğin daha muhkem hale getirilmesi, ABD sınırları ve topraklarının korunması, terörle mücadele, çatışmaların engellenmesi için kapasite artırımı, kitle imha silahlarının yayılması ve kullanılmasını engellemek, küresel ısınmaya karşı durmak, küresel ortak alanlara serbest erişim konusunda destek ve küresel sağlık konularına vurgu yapılıyor. İkinci bölümü oluşturan Refah başlığı ise ABD'nin ekonomi ve enerji kaynakları konusundaki hedeflerini içeriyor.

Bu bölümde ekonominin rayına sokulması, enerji güvenliğinin güvence altına alınması, bilim, teknoloji ve inovasyon konusunda liderliğin korunması, küresel ekonomik sistemin şekillendirilmesi ve aşırı fakirliğin ortadan kaldırılmasına değiniliyor. Üçüncü bölümde sıklıkla ABD dış politikasında değerlerin dikkate alınmadığı yolundaki eleştirilere cevap verilircesine ABD'nin bu konuda önümüzdeki dönemde girişeceği vaat edilen inisiyatifler ele alınıyor. Bu bölümün başlıkları arasında da Amerika'nın değerleriyle yaşaması gerektiği, eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, yeniden ortaya çıkmakta olan demokrasilerin desteklenmesi, sivil toplum ve genç liderlerin teşvik edilmesi ve kitlesel katliamların önlenmesi gibi temennilere yer verilmiş. Son bölüm olan Uluslararası Düzen konusunda da fazla ayrıntıya girmeden uluslararası sistemin geleceği ile ilgili hedeflere değiniliyor. Bu bölümdeki başlıklar arasında Asya Pasifik'te izlenen denge politikasının devamı, Avrupa ile mevcut ittifak ilişkilerinin geliştirilmesi, Ortadoğu'da barış ve istikrar hedefine ulaşmaya çalışılması, Afrika'nın geleceğine dönük yatırımların artırılması ve Latin Amerika ile ilişkilerin geliştirilmesi üzerinde duruluyor. Ancak Ulusal Güvenlik Belgesi'nde ortaya konulan bu hedeflere ulaşmakta kullanılacak bir stratejiden bahsetmek çok mümkün değil. Metnin genelinde karşılaşılan bu durum Belge'nin bir dizi temenniden oluştuğu izlenimini güçlendiriyor. Belge'nin yayınlanmasından sonra yapılan eleştirilerde en çok öne çıkan unsur da zaten belgenin genelindeki bu stratejisiz temenni ağırlığı oldu. (James Joyner, "Obama's National-Security Wish List", The National Interest, 10 Şubat 2015, <http://nationalinterest.org/feature/obamas-national-security-wish-list-12215>)

3.1.2.Arap Baharı ve ABD Dış Politikası

ABD, Ortadoğu siyasetinde değişikliğe giderken 3 temel etken etkili olmuştur. Bunların başında İsrail'in güvenliğinin sağlanması gelmektedir. Bu bağlamda ABD politikalarını belirlemede etkili olan Yahudi lobisi, Arap Baharı sürecinin tehlikeli ve bir an önce kontrol altına alınması gereken bir süreç olduğuna dair Amerikan kamuoyuna baskı uygulamıştır ve ABD, Ortadoğu politikalarında İsrail önceliği taşıyan politikalar göze çarpmaktadır. İkinci etken ise, radikal dini grupların yükselmesi endişesi yönünde olmuştur. Mısır ve Tunus gibi iktidar değişikliği yaşanan ülkelerde radikal dine dayalı grupların başa gelmesi ve bölgede dine dayalı terör gruplarının etkisinin artması ABD dahil, Batı ülkeleri için tehlike arz etmiştir. Bu sebepler ile ABD bölgede Amerikan karşıtı yönetimlerin başa gelmemesi için, sürece ayak uydurmaya çalışarak bu yönetimlerle farklı alanlarda işbirliği oluşturmaya çalışmıştır. ABD'nin Ortadoğu politikasını belirlemede etkili olan son etken ise enerji kaynaklarının lojistiğinin ucuz ve güvenli bir şekilde sağlanması yönünde olmuştur (Cebeci, Üstün, Kanat, 2012:6-7).

ABD, Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının başladığı süreçte politikasını belirlemede oldukça zorlanmıştır. Bu sürece diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi ABD'de hazırlıksız yakalanmıştır. George W. Bush döneminden Barack Obama yönetimine miras kalan demokratikleşme konusunda başarısızlıklar, Obama'nın Arap Baharı süresince aktif olmayan bir politika izleyeceği yönündeki tahminleri beraberinde getirmiştir. Obama yönetimi halk ayaklanmalarının dayattığı rejimleri desteklese de, bunların temelinde

kendi ulusal çıkarları bulunmaktadır. Ayrıca Obama yönetimi Arap Baharı sürecini Amerikan karşıtlığını azaltmak ve George W. Bush'un politikalarıyla zarar gören ABD'nin imajını düzeltmeye çalışmıştır.

Sürecin başlama içsel sebeplerine bakıldığında ise ekonomik sorunların başta geldiği görülmektedir. Bu sorunlar işsizlik, enflasyon, yolsuzluklar, konut sıkıntıları, kaynakların verimli kullanılamaması, zor yaşam koşulları olarak sıralanabilir. Ülkelerde bu sorunları aşmak için yeteri kadar ekonomik reformlar yapılmamıştır yapılsa dahi olumlu sonuçlar vermemiştir. Devletlerin halkların ekonomik taleplerine tepkisiz kalması yönetimlerin sorgulanmaya başlamasına neden olmuştur. Halkın ekonomik talepler ile birlikte siyasi taleplerinin göz ardı edilmesi halkları patlamaya hazır bir bomba haline getirmiştir ve Tunus'ta yaşananlar ile bombanın pimi çekilmiştir. Ayaklanmalar ilk olarak ekonomik talepler doğrultusunda başlasa da kısa süre içinde siyasi talepler gündeme gelmiştir.

Arap Baharı, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta Muhammed Bouazizi'nin kendisini yakması ile başlamıştır ve Tunus lideri Zeynel Bin Abidin ülkeyi terk edene kadar halkın öfkesi azalmamıştır. Bu sürece diğer ülkeler de olduğu gibi ABD'de hazırlıksız yakalanmıştır. ABD Zeynel Bin Abidin'in ülkeyi terk etmesine kadar olan süreçte sessiz kalmıştır. ABD bu konudaki ilk açıklamasını Zeynel Bin Abidin'in ülkeyi terk ettiği gün yapmıştır. Obama bu açıklamasında *“Tunus'ta görüşlerini barışçıl yollarla dile getiren yurttaşlara karşı şiddet kullanılmasını kınıyorum, bundan ötürü üzüntü duyuyorum ve Tunus halkının cesaretini ve onurlu duruşunu alkışlıyorum”* diye belirtmiştir.

(“ Obama: Tunus Halkını Alkışlıyorum” , **Yeni Şafak Gazetesi**, 14 Ocak 2011, <http://www.yenisafak.com.tr/dunya/obama-tunus-halkini-alkisliyorum-297989>).

Tunus'taki isyanlar sonucunda mevcut rejimin yıkılması ve buna benzer gelişmelerin Mısır'da ve Yemen'de de kendini göstermeye başlaması ABD'nin kuşkusunu arttırmıştır. Tunus'ta yaşanan isyanların ayaklanmalar zincirinin baş halkası Tunus'taki isyanlar sonucunda mevcut rejimin yıkılması ve buna benzer gelişmelerin Mısır'da ve Yemen'de de kendini göstermeye başlaması ABD'nin kuşkusunu arttırmıştır (Telatar, 2012:70).

Uzun süredir iktidarda bulunan Hüsnü Mübarek, halkın hem siyasi hem ekonomik taleplerini göz ardı etmiştir. Bu nedenlerle ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlar giderek artmıştır ve toplumsal refah bozulmuştur. Tunus'ta başlayan ayaklanmalar da bu içsel sebeplerle Mısır'da da 25 Ocak tarihinde kendisini göstermeye başlamıştır. Halk ayaklanmalarının Mısır'da başlaması ile ABD'nin kaygıları giderek artmıştır. Halk ayaklanmaları başladığında ABD muhalif gruplara destek vermiştir. Tarihsel boyuta bakıldığında ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri olan Mübarek yönetimine karşı ABD'nin böyle bir politika izlemesi kararı kolay bir karar olmamıştır. Çünkü Mısır, Suudi Arabistan ile birlikte İran'a karşı ittifakta bulunması ve İsrail ile barış anlaşması imzalaması açısından ABD için önemli bir ülke konumunda yer almaktaydı. Ayrıca Mısır'da görülen halk ayaklanmaları ABD'nin diğer bölgedeki müttefiklerine de yansıyabilecekti ve ABD'nin bu durumda nasıl bir politika izleyeceği diğer bölge müttefiklerinin güveni açısından önemliydi. Bu sebepler karşısında ABD Mısır'da yaşanan gelişmelere karşı aceleci bir politika belirlemek istememiştir ve

Tunus'ta olduğu gibi bir süre sükunetini korumayı tercih etmiştir. 26 Ocak 2011 Tarihinde dönemin ABD Dışışleri Bakanı Hilary Clinton, ABD'nin her zaman Mısır halkının yanında olduğuna dair ve onların siyasi haklarını desteklediğini belirten bir açıklama yapmıştır. Aynı zamanda bu ayaklanmaların Mübarek gibi uzun süredir devam eden bir yönetimin devremeyeceğini belirtmiştir. Yaptığı bu söylemler üzerine daha sonraları Hilary Clinton siyasi açıdan öngörüsüz davrandığı konusunda eleştirilere maruz kalmıştır. Mübarek yönetiminin devrilmeyeceğine yönelik düşünceler Müslüman Kardeşler tarafından da belirtilmiştir (Teletar,61-62).

Yemen'de kendini göstermeye başlayan halk ayaklanmalarında ilk olarak ekonomik talepler doğrultusunda ilerlerken kısa bir süre içinde siyasi taleplere gündeme gelmiştir ve Yemen başkanı Ali Abdullah Salih'in yönetimden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Giderek artan eylemlere karşı Salih yönetimi güç kullanarak ülkede istikrarı sağlamaya çalışmıştır ve ülke içinde bir çatışma süreci başlamıştır. 27 Mart'ta dönemin ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Yemen'in Arap Yarımadası El-Kaidesi'ne karşı önemli bir konumda olduğunu ve Salih hükümetinin düşmesi durumunda bölge için tehdit oluşacağını belirtmiştir. Terörizmle mücadele önemli bir yere sahip olan Salih hükümeti yaşanan süreçte ABD tarafından desteklenmiştir. Ayrıca ABD'nin güvenlik odaklı bir politika izlediği Yemen, terörizmle mücadele için ABD'den askeri açıdan destek almakta idi ve Yemen ABD'nin bölgedeki müttefiki Suudi Arabistan ile iyi ilişkilere sahipti. Tüm bunlar karşısında Yemen'de halk ayaklanmalarının başlaması ABD'yi zor bir duruma sokmuştur (“ Portre: Ali Abdullah Salih” , Aljazeera Turk,25Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-ali-abdullah-salih,>).

Askeri darbe ile başa gelen Muammer Kaddafi, ülkeyi otoriter bir rejimle yönetmiştir ve muhalefet oluşumunu engelleyici politikalar uygulamıştır. Libya, Kaddafi ve onun ailesi ile kendisine destek veren kabileler tarafından yönetilmiştir. Ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi oldukça düşüktü. Ülke önemli petrol rezervlerine sahip olmasına rağmen bundan sadece rejimi destekleyen kesim faydalanmaktaydı. Ayrıca geleneksel dini kurumlar da Kaddafi'nin kontrolü altında bulunmuştur. Orduya sahip olmayan Libya, sadece güvenlik güçlerinin kontrolünde bulunmuştur. Obama, Libya'daki yaşanan olaylara karşılık ilk açıklamasını 24 Şubat 2011 tarihinde yapmıştır ve Libya'da yaşananların son bulması gerektiğini söylemiştir. Libya'da yaşananlar doğrultusunda Dünya'nın ortak bir politika belirleyerek, beraber hareket etmesinin önemi belirtmiştir. Bu açıklamada, Libya hükümetinin yaptıklarının karşılığını alacağı vurgulanmıştır; fakat bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Obama sadece dönemin Dışişleri Bakanı Hilary Clinton'ın diğer ülkelere danışmak amacıyla İsviçre'ye gideceğini belirtmiştir. Hilary Clinton da yaptığı açıklamada Obama'nın Libya'da şiddete başvuranların karşılığının alınacağı sözünün altını çizmiştir ve Libya ile ilgili tüm seçeneklerin tartışılıp karara bağlanacağını belirtmiştir

("Obama:Libya'daYapılanlarRezilce,BBC,24Şubat2011,http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/02/110224_obama_libya_diplomacy.shtml).

Suriye ABD, Suriye'de de diğer Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde izlediği politikayı devam ettirmiştir. Obama başkan olarak seçilmeden önce Irak'a düzenlenen işgalin gerçekleştirilmesine karşı çıkmıştır. Dış politikasında ise ABD'nin Rusya, Çin ve İran'ın dahil olduğu tüm dünya ülkeleri ile ilişkilerinin revize edilmesi konusunda bir

amaç belirlemiştir. Obama başkan olarak seçildiğinden beri, biraz da halkının barışçıl yaklaşmasından dolayı dış politikada zor kullanmayı gerektirecek durumlardan kaçınmaktadır.(Ewen MacAskill, “Obama Hails Death of Muammar Gaddafi As Foreign Policy Success” , **The Guardian**, 20.10.2011,

<http://www.theguardian.com/world/2011/oct/20/obama-hails-death-gaddafi.>)

Obama yönetimi, Arap Baharı'nın başlangıcında Mısır'da, İsrail'de, Suudi Arabistan'da müttefiklerinin bulunduğu bir Ortadoğu'yu öngörmüştür; fakat yaşanan gelişmeler sonucunda ABD'nin bölgede müttefiki olduğu yönetimler yıkılmaya başlamıştır ve ABD, izlediği politikalar ile Suudi Arabistan gibi müttefiklerinin güvenini kaybetmiştir. Ayrıca Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde güç boşluğundan yararlanan terör örgütleri ve İran bölgede etkinliğini arttırmaya devam etmektedir. Bunda ABD'nin uyguladığı bir takım politik hataların da etkilerinin olduğu söylenebilir. Suriye'de Esad rejiminin uzlaşmacı bir tutum izlememesi, radikal İslam örgütlerinin faaliyetlerinin artması Amerikan ulusal çıkarları için tehdit oluşturmaya devam etmektedir (“ Batı İran'a Yaptırım Kıskaçını Daraltıyor” , Deutsche Welle, 22.11.2011, <http://www.dw.de/bat%C4%B1-irana-yapt%C4%B1r%C4%B1m-k%C4%B1skac%C4%B1n%C4%B1-daralt%C4%B1yor/a-15548599>).

SONUÇ

Tarihsel olarak bakıldığında, Ortadoğu bölgesi, I. Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde, petrolün yaygın bir şekilde keşfi ve kullanım teknolojisinin gelişmesine kadar, daha çok stratejik bir geçiş yolu olarak uluslararası gündemde önemli bir rol oynamıştır. 1991 yılına gelindiğinde SSCB'nin dağılması, iki-kutuplu dünya düzeninin sonu olmuştur. SSCB'nin dağılması Batı'da tam bir zafer sarhoşluğuna neden olmuş ve sürekli barışın hakim olacağı liberal-demokratik bir dünya düzeninin kurulacağı beklentisi yaratmıştır. Ancak özellikle Yugoslavya'nın dağılması sonucunda çıkan kanlı çatışmalar ve Ruanda'da gerçekleşen iç savaş yeni döneme ilişkin ütopyik düşüncelerin yerini daha realist bir bakış açısına bırakmasına neden olmuştur. Uluslararası sistemin yapısı açısından bu dönemin en belirleyici özelliği, SSCB'nin çökmesiyle birlikte, ABD'nin tek süpergüç olarak kalmasıyla sistemin yapısının tek-kutuplu bir hal almasıdır. Ancak ABD bu dönemde çok-terafli bir politika uygulamaya özen göstermiş olup, bu politikanın bir yansıması olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Ortadoğu'da Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucunda patlak veren krize müdahale için ABD'nin BM ve pek çok bölge devletinin desteğini alarak Irak'a müdahale etmesi gösterilebilir.

Ancak bu süreçte fazla uzun sürmemiştir. Özellikle 20 Ocak 2001 yılında Başkanlığa seçilen George W. Bush ile Amerikan politikası değişme sinyalleri vermeye başlamıştır. Bush yönetiminde ağırlığı bulunan neo-muhafazakar kanat, askeri müdahaleyi de içerecek şekilde, ABD'nin daha aktif bir dış politika izlemesini istemektedir. Bush'un göreve gelmesinin 8. ayında gerçekleşen 11 Eylül terörist

saldırıları ise bu anlayışı daha da keskinleştirmiş olup, ABD 11 Eylül saldırılarına “teröre karşı savaş” stratejisini ilan ederek cevap vermiştir. Bu strateji çerçevesinde sadece terör örgütlerine değil, bunlara yardım ve yataklı eden ülkelere de doğrudan ABD müdahalesi öngörülmektedir. ABD güçlerinin işgal edilen ülkelerde isyan savaşlarıyla karşılaşması, bahsi geçen ülkelerde başlangıçta tahmin edilen dönüşümlerin gerçekleştirilememesi nedeniyle işgal süresinin uzaması ve bunun ABD’ye ekonomik ve askeri açıdan büyük bir külfet yüklemesi ve işgaller dolayısıyla Müslüman ülkelerde ABD’ye karşı artan tepki, Bush’u ikinci başkanlık döneminde, az da olsa tek-tarafli politikalarını yumuşatmaya itmiştir. Özellikle bu yumuşama, 2009’da Barack Obama’nın Başkanlığa seçilmesiyle etkisini daha fazla hissettirmeye başladı. Barack Obama, Bush döneminde izlenen politikaların ABD’ye zarar verdiğini görerek, bu politikalardan dönüş yapmak istedi. Bu maksatla başkanlığının daha üçüncü gününde İsrail-Filistin barış sürecini yeniden başlatmak için eski senatör George Mitchell’i Ortadoğu özel temsilcisi olarak atamış, Guantanamo esir kampının kapatılması ve Şubat sonunda Amerikan askerlerinin Irak’tan çekilmesi emrini vermiş, Mart’ta İran Yeni Yılı nedeniyle bir mesaj göndermiş ve takiben İran’ın nükleer sorunu konusunda diplomatik görüşmelere başlanmış, Mayıs’ta İsrail’i Yahudi yerleşimlerini durdurmaya çağırılmış, Haziran başlarında Kahire’de yaptığı konuşmayla İslam dünyası ile ilişkilerini yeni bir çerçeveye oturtmaya çalışmış, daha göreve geldiği ilk yıl Rusya ile ilişkileri yeniden düzeltmeye uğraşmış, Çin’i ziyaret etmiş, Avrupa’nın güvenini yeniden kazanmak için çaba sarfetmiş ve ekonomik iyileşme ve iklim değişikliği ile enerji bağımlılığı gibi sorunlara ağırlık vermiştir. Görüldüğü gibi ABD, Obama yönetimiyle birlikte daha pragmatik bir

şekilde çok-kutuplu bir politika uygulamaya başlamıştır. Ayrıca dünyanın yapısı da artık tek-kutuplu çehresinden uzaklaşmıştır. Şöyle ki, özellikle Bush döneminde izlenen “teröre karşı savaş” stratejisi ABD ekonomisine büyük bir ABD güçlerinin işgal edilen ülkelerde isyan savaşlarıyla karşılaşması, bahsi geçen ülkelerde başlangıçta tahmin edilen dönüşümlerin gerçekleştirilememesi nedeniyle işgal süresinin uzaması ve bunun ABD’ye ekonomik ve askeri açıdan büyük bir külfet yüklemesi ve işgaller dolayısıyla Müslüman ülkelerde ABD’ye karşı artan tepki, Bush’u ikinci başkanlık döneminde, az da olsa tek-tarafli politikalarını yumuşatmaya itmiştir. Özellikle bu yumuşama, 2009’da Barack Obama’nın Başkanlığa seçilmesiyle etkisini daha fazla hissettirmeye başladı. Barack Obama, Bush döneminde izlenen politikaların ABD’ye zarar verdiğini görerek, bu politikalardan dönüş yapmak istedi. Bu maksatla başkanlığının daha üçüncü gününde İsrail-Filistin barış sürecini yeniden başlatmak için eski senatör George Mitchell’i Ortadoğu özel temsilcisi olarak atamış, Guantanamo esir kampının kapatılması ve Şubat sonunda Amerikan askerlerinin Irak’tan çekilmesi emrini vermiş, Mart’ta İran Yeni Yılı nedeniyle bir mesaj göndermiş ve takiben İran’ın nükleer sorunu konusunda diplomatik görüşmelere başlanmış, Mayıs’ta İsrail’i Yahudi yerleşimlerini durdurmaya çağırmış, Haziran başlarında Kahire’de yaptığı konuşmayla İslam dünyası ile ilişkilerini yeni bir çerçeveye oturtmaya çalışmış, daha göreve geldiği ilk yıl Rusya ile ilişkileri yeniden düzeltmeye uğraşmış, Çin’i ziyaret etmiş, Avrupa’nın güvenini yeniden kazanmak için çaba sarfetmiş ve ekonomik iyileşme ve iklim değişikliği ile enerji bağımlılığı gibi sorunlara ağırlık vermiştir. Görüldüğü gibi ABD, Obama yönetimiyle birlikte daha pragmatik bir şekilde çok-kutuplu bir politika uygulamaya başlamıştır. Ayrıca

dünyanın yapısı da artık tek-kutuplu çehresinden uzaklaşmıştır. Şöyle ki, özellikle Bush döneminde izlenen “teröre karşı savaş” stratejisi ABD ekonomisine büyük bir konjektürel olarak da zor durumda olan kapitalist sistem nedeniyle ABD özellikle son dönemde önemli ekonomik zorluklar yaşamaya başlamıştır, ayrıca 2009 yılında dünyanın en büyük ihracatçısı ve 2010 yılında ise dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin’in yıllık %10’luk büyüme hızını devam ettirmesi halinde 2020 yılında ekonomik olarak ABD’yi geçeceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan Putin yönetiminin uyguladığı politikalarla birlikte toparlanma yoluna giren doğal kaynak zengini Rusya Federasyon’u, dünya enerji fiyatlarındaki artışlara paralel olarak, uluslararası alanda yeniden etkili bir aktör haline gelmeye başlamıştır.

KAYNAKLAR

MAKALELER VE KİTAPLAR

LEWIS, Bernard, “Ortadoğu”, Arkadaş Yayıncılık, Ankara 1995.

AKAR, Atilla, **Büyük Ortadoğu Kuşatması Yeni Dünya Düzeninin Ortadoğu Ayağı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.

İLHAN, Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

ARI, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

ARI, Tayyar, **Irak, İran, ABD ve PETROL**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

AYHAN, Veysel, **İmparatorluk Yolu Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, Nobel Yayınları, İstanbul, 2006.

ŞAFAK, Hasan, **Büyük Orta Doğu Projesi: İsrail’in İmparatorluk Planı**, Profil Yayıncılık, İstanbul 2006.

CANBOLAT, İbrahim, **Savaş ve Barış Arasında Dünya**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul , 2007.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, (17. Baskı), Küre Yayıncılık, İstanbul 2004.

MAHİR - GÜRSES, Emin, **Büyük Orta Doğu Projesi**, (17. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

Armağan, İ. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası – Obama Dönemi ve AKP. *Elektronik Siyaset Bilimi ve Araştırmaları Dergisi*.

Serdar Sakin , Can Deveci, **Ortadoğu kavramı ve sınırları üzerine değerlendirme** ,2014.

ADELSON, Roger,**London and The Invention Of The Middle East Money, Power and War 1902-1922**, Yale University Press, London, 1995.

Fukuyama, F. (2006). *Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika*. İstanbul: Profil Yayıncılık,

DURŞUN, Davut, **Ortadoğu Neresi Subjektif bir Kavramın anlam Çerçevesi ve Tarihi**, www.stradgma.com,Kasım 2003,

DEDEOĞLU, Beril, **Ortadoğu Üzerine Notlar**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.

YILDIZ, Yavuz Gökalp, **Global Stratejide Orta Doğu**, Der Yayınları, İstanbul 2000.

Birgül Demirtaş Coşkun , **11 Eylül Sonrası ABD**

İskender Karakaya , **Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası:Süreklilik ve Değişim Bağlamında ABD' nin Küreselleşme, İşbirliği, Güvenlik Politikalarının Değerlendirilmesi**,

ALTUN, Cihan,Ortadoğudaki Değişimin Ekonomi Politikası,

HEYWOOD, Andrew (2013), *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları.

KARADAĞ, Raif, **İsrail Orta Doğu ve Amerika**, Emre Yayınları, İstanbul,2004.

KÖNİ, Hasan, Oğan, Sinan ,“**11 Eylül Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayından Şer Ekseni ile Flörte**”, Stratejik Analiz Dergisi,2002.

WARD, Brandon M. (2006), *The Shift in United States Foreign Policy in the Middle East Since 1989*, Department of Government and International Affairs, College of Arts and Sciences, University of South Florida,

SANDER, Oral (2000), *Siyasi Tarih*, 8. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Selim Kurt, Tarih Okulu Dergisi, **Soğuk Savaş Sonrası ABD’NİN Ortadoğu Politikası**, 2014,

Rauf Mirkadırov ve Vladimir İvanov, “Azerbaydjan Otkrıvaet Amerikanskıe Voennie Bazı”, Nezavisimaya Gazeta

James Joyner, “Obama’s National-Security Wish List”, **TheNational Interest**, 10 Şubat 2015, <http://nationalinterest.org/feature/obamas-national-security-wish-list-12215>

Özyurt, Ahu, “Obama Bir Kusursuz Fırtına”, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.

“Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı:9, Yıl:5/2006.

David Rothkopf, “Rice Pudding”, Foreign Policy, 6 Şubat 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/02/06/rice-pudding/>.

“Bush Outlines Foreign Policy” BBC News, 20 Kasım 1999.

Gökhan Telatar, “ **Barack Obama’nın Dış Politikasında Demokrasinin Yayılması Misyonu**” , Alternatif Politika, Cilt:4, Sayı:1,54-83, Şubat 2012.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.alternatifpolitika.com/page/docs/subat-2012-sayi1/fulltext/gokhantelatar.pdf> , (.15.06.2017).

<http://enerjienstitusu.com/2016/07/05/dunyada-kanitlanmis-dogalgaz-rezervlerinin-en-fazla-bulundugu-bolge-ortadogu>, (15.12.2016)

<http://www.star.com.tr/acik-gorus/abdnin-ortadogu-politikasi-degisen-cografya-degismeyen-siyaset-haber-1090447/> (17.01.2017)

Wapedia web sitesi, “ABD Yayılma Siyaseti”, <http://wapedia.mobi/tr/S%C3%B6m%C3%BCrgecilik>, (13.04.2017)

Hatem Cabbarlı, ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi: Kavramı, Anlamı, Amacı ve Türkiye’ye Yansımaları”, <http://hatemcabbarli.blogspot.com/2012/01/abdnin-buyuk-ortadogu-projesi-kavram.html>.(15.04.2017)

Hikmet Erol, <http://www.tuicakademi.org/gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadogu-politikasi/> ,(19.01.2017)

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsession-speech.htm>, (05.02.2017)

“ Obama: Tunus Halkını Alkışlıyorum” , **Yeni Şafak Gazetesi**, 14 Ocak 2011, <http://www.yenisafak.com.tr/dunya/obama-tunus-halkini-alkisliyorum-297989> (13.06.2017)

Fatih Yaşlı, “Arap Baharı, Çalınan Devrimler, Ortadoğu’da Emperyalist Restorasyon” , Haz: Asrın Tekin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.İ.B.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, 2013, (14.06.2017)

“Clinton İsyanla Uyardı” , **Etkin Haber Ajansı**, 13 Ocak 2011, <http://www.etha.com.tr/Haber/2011/01/13/dunya/clinton-isyanla-uyardi/>, (14.06.2017)

“ Portre: Ali Abdullah Salih” , Aljazeera Turk,25Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-ali-abdullah-salih>,(16.06.2017)

“Obama:Libya’daYapılanlarRezilce,BBC,24Şubat2011,http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/02/110224_obama_libya_diplomacy.shtml,(17.06.2017)

Batı İran’a Yaptırım Kıskaçını Daraltıyor” , Deutsche Welle, 22.11.2011, <http://www.dw.de/bat%C4%B1-irana-yapt%C4%B1r%C4%B1m-k%C4%B1skac%C4%B1n%C4%B1-daralt%C4%B1yor/a-15548599> , (15.05.2017).

Cebeci, Üstün v Kılıç Kanat, “**Başkanlık Seçimleri Sonrasında ABD’nin Ortadoğu Politikası**”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Sayı:54, (01.02.2017)

TEZLER

AKTAŞ, Gıyasettin, “19. yüzyılda Orta Doğu’da İngiliz-Fransız Rekabeti”, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ,Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2001.

ORUÇ, Dilara, “ABD’nin Ortadoğu Politikasında Politikasında İki Doktrin: Eisenhower ve Carter Doktrinleri”, (Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

ERDİNMEZ, Hüseyin, “ Avrupa Devletlerinin Ortadoğu politikası ile ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi” , (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) Edirne 2010.